

ციცინო კახაბრიძევილი

მე და ჭადრაკი

ციცინო კახაბრიძე

მე და ჭადრაკი

ტექნიკური რედაქტორი   ლია გოგოხია
მხატვარი   ლევან ჩლაიძე
კომპიუტერული უზრუნველყოფა   ამირან ჭანტურია

© ციცინო კახაბრიშვილი

ავტორისაგან

მრავალი წლის განმავლობაში ვთამაშობდი ჭადრაკს. მონაწილეობა მიმიღია ბევრ საინტერესო ტურნირში, ვყოფილვარ სხვადასხვა ქვეყანაში, გავიცანი სხვადასხვა ეროვნებისა და სარწმუნოების ადამიანები. მსურს ჩემი მოგონებები თქვენც გაგიზიაროთ.

ასევე, ამ წიგნში გაგაცნობთ ჩემს მოსაზრებებს ჭადრაკის ისტორიის ზოგიერთ პრობლემურ საკითხზე:

1. სად და როდის გამოიგონეს ჭადრაკი;
2. „სკანდინავიური დაცვის“ ქართული ვარიანტი;
3. რატომ დაარქვეს ქართველებმა საჭადრაკო ფიგურა „ვეზირს“ – „ლაზიერი“;
4. როგორ უნდა ვხატავდეთ სახელმძღვანელოებში „ლაზიერს“.

ვუძღვნი ჩემი მწვრთნელების:

შოთა ინკირველის,

ვიქტორ გოგლიძისა და

მიხეილ შიშოვის

ნათელ ხსოვნას

საჭადრაკო სკოლის მოსწავლე

1957 წელს თბილისში გაიხსნა საბჭოთა კავშირში პირველი ბავშვთა სპეციალიზებული საჭადრაკო სკოლა. ამ საქმის ინიციატორი იყო ვიქტორ გოგლიძე, პირველი ქართველი ოსტატი (1930) და საერთაშორისო ოსტატი (1950). მან სკოლაში მწვრთნელებად მიიწვია: შოთა ინწკირველი, პავლე ხიზანიშვილი და ცნობილი საჭადრაკო კომპოზიტორი ჰენრიხ კასპარიანი.

შოთა ინწკირველმა მოიარა თბილისის სკოლები, რათა შეერჩია ბავშვები ჭადრაკის სკოლაში ჩასარიცხად.

მე-5 კლასში ვიყავი, როცა გაკვეთილზე შემოვიდა შოთა ინწკირველი, გაგვესაუბრა ბავშვებს, დაგვისვა კითხვები, თუ ვინ იცოდა ჭადრაკის თამაში, ვის სურდა ჩანერილიყო სპორტულ სექციაში, რათა მონაწილეობა მიეღო ტურნირებში და ა. შ.

ჭადრაკის თამაში მამამ მასწავლა და შემეყვარა, ამიტომ სიხარულით დავთანხმდი ბატონი შოთას წინადადებას, გაგმხდარიყავი საჭადრაკო სკოლის მოსწავლე.

დედამ გადანყვეტილება დამიწუნა, რადგან სამუსიკო სკოლაში დავდიოდი და არ უნდოდა ხელი შემშლოდა. მამამ დამიჭირა მხარი. მან თვითონ მიმიყვანა საჭადრაკო სკოლაში და შოთა ინწკირველს ჩამაბარა.

საჭადრაკო სკოლა განთავსდა თბილისის საჭადრაკო კლუბის შენობაში, რუსთაველის გამზირზე, 48-ში. სკოლის გახსნა აუცილებელი იყო თბილისელთათვის. მართალია, ფუნქციონირებდა საჭადრაკო წრეები პიონერთა და მოსწავლეთა სასახლეში, რკინიგზელთა სახლში, თბილისის სხვადასხვა რაიონში, მაგრამ ამ წრეებში მოსწავლეთა რაოდენობა შეზღუდული იყო. საჭადრაკო სკოლაში კი ასეულობით ბავშვი ეუფლებოდა ჭადრაკს.

სკოლაში მეორე ცვლაში ვსწავლობდი. ჭადრაკის გაკვეთილები დილის საათებში გვიტარდებოდა და იქიდან პირდაპირ სკოლაში მივდიოდი. ტროლეიბუსის გაჩერებამ-

დე ორი დიდი გადასასვლელი იყო გასასვლელი. ბატონი შოთა მარტოს არ მიშვებდა, გადამიყვანდა გადასასვლელზე, მკითხავდა: გზის ფული თუ გაქვსო, ჩამსვამდა ტროლეიბუსში და თვითონ უკან ბრუნდებოდა. მეუბნებოდა: „ოღონდ შენ ჭადრაკზე იარე და თუ საჭირო იქნება, სკოლამდეც მე მიგიყვანო“.

შოთა ინწკირველთან ორი წელი ვმეცადინებოდი. შემდეგ უფრო პერსპექტიული ბავშვები გადაგვიყვანეს ვიქტორ გოგლიძის ჯგუფში. მიუხედავად იმისა, რომ ბატონი შოთას მოსწავლე აღარ ვიყავი, გამუდმებით მანვდიდა პარტიებს, ამოცანებს, თეორიულ მასალას და რჩევა-დარიგებებს მაძლევდა.

საჭადრაკო სკოლაში მეცადინეობები რომ მაღალ დონეზე ტარდებოდა, ამის დამამტკიცებელი ერთ-ერთ ფაქტი არის ის, რომ სკოლის დაარსებიდან ოთხ წელიწადში აქ აღზრდილ-

ვიქტორ გოგლიძის მოსწავლეები (მარცხნიდან): ვიოლეტა კუპრაშვილი, დალი ლლონტი, ციციწო კახაბრიშვილი, დარეჯან ხუნდაძე და ნათელა ნამორაძე
თბილისი, 1962

მა მოსწავლეებმა ანა შულმანმა და მე, 1961 წელს ბაქოში გამართულ მოსწავლეთა VII საკავშირო სპარტაკიადაზე გოგონათა შორის დავიკავეთ III საპრიზო ადგილი.

1962 წელს მოსწავლეთა II საკავშირო ზონალური სპარტაკიადა ჩატარდა ვილნიუსში. გოგლიძის მოსწავლეებმა, მე და ნათელა ჩიქოზავამ გოგონათა შორის დავიკავეთ I ადგილი. ამან ვიქტორ გოგლიძე ისე გაახარა, რომ დაიქირავა ტაქსი და ორივეს მთელი ვილნიუსი დაგვათვალისწინებინა.

1964 წელს მოსწავლეთა III საკავშირო ზონალურ სპარტაკიადას ტალინი მასპინძლობდა. გოგონები და ვაჟები ერთ გუნდში ვთამაშობდით. დავიკავეთ I ადგილი. გუნდის შემადგენლობა ასეთი იყო: თამაზ გიორგაძე, ალიკა ბოკუჩავა, ზურაბ მიქაძე, ბადრი ბანძელაძე, გიული ციხელაშვილი, მე და ნათელა ჩიქოზავა.

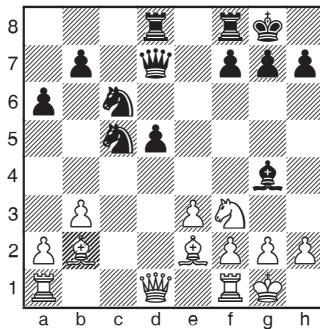
სხედან ალიკა ბოკუჩავა და ციციანო კახაბრიშვილი, დგას გიული ციხელაშვილი. თბილისი, 1966

აღსანიშნავია, რომ თენგიზ გიორგაძის მიერ გამოცემულ წიგნში „ქართული ჭადრაკის მატრიანე“, ტ. I, გვ. 154, შეცდომაა გაპარული. თითქოს 1961 წელს ბაქოში გოგონებმა დავიკავეთ V ადგილი III ადგილის ნაცვლად, ხოლო 1962 წლის ვილნიუსისა და 1964 წლის ტალინის ტურნირების შედეგები საერთოდ არაა შეტანილი.

გთავაზობთ უკრაინის წარმომადგენელ ირინა როზენცვაიგთან ბაქოში ნათამაშები პარტიის ფრაგმენტს:

კახაბრიშვილი - როზენცვაიგი
ბაქო, 1961 წ.

15. ♙a3 b6 16. b4 ♜e4 17. b5 axb5 18. ♙xf8 ♜xf8 19. ♙xb5
 ♞d6 20. ♙xc6 ♞xc6 21. ♜d4 ♞g6 22. f3 ♙h3 23. ♞e2 ♜d6
 24. ♝h1 ♙d7 25. ♞ab1 ♜c4 26. ♞fe1 ♞a8 27. e4 ♞e8 28. ♞d3
 ♜e5 29. ♞b3 dxe4 30. ♞xe4 ♙f5 31. ♜xf5 ♞xf5 32. ♞xb6 h6
 33. a4 ♞e6 34. ♞b8+ ♝h7 35. a5 ♞h5 36. a6 ♜d7 37. a7 ♜xb8
 38. axb8 ♞ რამდენიმე სვლაში შავები დანებდნენ

1962 წელს თბილისში გაიმართა საქართველო - ბელორუსიის მოჭადრაკეთა ნაკრები გუნდების ამხანაგური შეხვედრა. მე გოგონების დაფაზე ვთამაშობდი.

კახაბრიშვილი - გოლოვეი

საქართველო - ბელორუსია, თბილისი, 1962 წ.

1.f4 d5 2.ღf3 ღf6 3.e3 g6 4.b3 ღg7 5.ღb2 c5 6.ღe2 0-0
7.0-0 ღc6 8.ჰe1 e6 9.a3 a6 10.d3 b5 11.ღe5 ღb7 12.ღd2
ღd7 13.ღxc6 ღxc6 14.ღxg7 ღxg7 15.e4 f6 16.ღf3 ჰc7 17.g3
ჰae8 18.ჰf2 d4 19.ჰae1 e5 20.fxe5 fxe5 21.ჰe2 a5 22.ღg4
ღf6 23.ჰf2 ჰa8 24.ღb1 a4 25.ღh3 b4 26.bxa4 ჰxa4 27.axb4
cxb4 28.ღe6 ჰd6 29.ღb3 ჰa7 30.ღd2 ჰaa8 31.ღc4 ჰe7
32.ჰff1 ღd7 33.ჰxf8 ღxf8 34.ჰf1 ღe8 35.ჰf3 ღd7 36.g4 h6
37.ჰg3 ღf7 38.ღb6 ღxb3 39.ღxa8 ღxc2 40.ღc7 b3 41.ღd5
ჰd6 42.ჰf2 ჰe6 43.ჰe2 ჰd6 44.h3 ჰc5 45.ჰf2 ჰf8 46.ჰd2
ჰc8 47.ღb4 ჰc5 48.ჰf2 ჰf8 49.ღxc2 ჰxf2+ 50.ჰxf2 bxc2
51.ჰxc2 ღf8 52.ჰf2 და 71-ე სვლაზე შავები დანებდნენ 1-0

ეს პარტია დაიბეჭდა ლატვიის საჭადრაკო ჟურნალში „Шахматы“, 1962 წ., №15, გვ. 11.

შემდეგ წლებშიც ვთამაშობდი საქართველოს ნაკრებში გოგონათა დაფაზე:

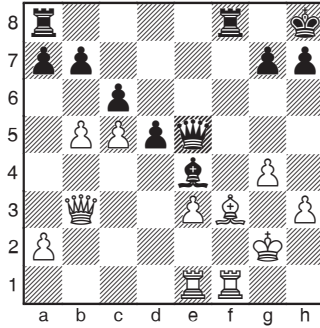
1962 წელი, თბილისი - ერევანი, მოვუგე რ. მარტიროსიანს.

1963 წელი, თბილისი - მოსკოვი, 4 შესაძლებლობიდან მოვაგროვე 2½ ქულა.

1967 წელი, საქართველო - უზბეკეთი, ვთამაშობდი ქალთა დაფაზე. ყაიმით დავამთავრე შეხვედრა ნიაზბეკოვასთან.

1970 წლის ივლისში რიგაში გაიმართა საქართველოსა და ლატვიის მოჭადრაკე ქალთა ნაკრები გუნდების ამხანაგური მატჩი - ტურნირი. მიუხედავად იმისა, რომ ჩვენი გუნდი ნონასა და ნანას გარეშე გამოდიოდა, ლატვიის ნაკრები დავამარცხეთ ანგარიშით 22½ : 13½. მე 6 შესაძლებლობიდან 4½ ქულა მოვაგროვე. გუნდში ვთამაშობდით: ე. კაკაბაძე, ც. კობაიძე, თ. ხმიადაშვილი, ნ. ჩიქობავა, ნ. ხუბულური და მე. ვთავაზობთ ფრაგმენტს ჩემი ნათამაშები პარტიიდან:

ნახიმოვსკაია - კახაბრიშვილი
საქართველო-ლატვია, რიგა, 1970

30.bxc6 ♙xf3+ 31.♖xf3 ♜xf3 32.♗xf3 ♚h2 33.♛xd5 ♚xh3+ 34.♗e2 ♛xg4+ 35.♗d3 ♛g6+ 36.e4 bxc6 37.♛d6 ♛e8 38.♗c4 ♜d8 39.♛f4 ♛d7 40.♛e3 ♛e6+ 41.♗c3 ♛xa2 42.e5 ♜b8 0-1

1963 წელს ვმონანილეობდი მოსწავლეთა საკავშირო პირველობაზე მოსკოვში. ტურნირი შვეიცარიული სისტემით გაიმართა. ერთ-ერთ ლიდერად თვლიდნენ ელენე რუბცოვას, რომელიც იყო მსოფლიოს ექს-ჩემპიონის, ოლდა რუბცოვას ქალიშვილი. მე შევხვდი ელენეს და მოვუგე. ლიდერთა ჯგუფში ვიყავი.

ფინიშზე დაუჯერებელი რამ მოხდა. საათზე დროის კონტროლის ამონურვამდე 2 წუთამდე მქონდა დარჩენილი და 40 სვლა გაკეთებული. თეთრებით მოთამაშე ჩემი მოწინააღმდეგე 41-ე სვლაზე ფიქრობდა. აღმოჩნდა, რომ ჩემს საათზე, წუთების მაჩვენებელმა ისარმა ქვემოდან ისე გაუარა წითელ ისარს, რომ არ შეხებია. წითელი ისარი მარცხნივ აღმოჩნდა, წუთების მაჩვენებელი ისარი კი - მარჯვნივ, თუმცა ჩანდა, რომ დროის ამონურვამდე წუთზე მეტი იყო დარჩენილი. მოვარდა მსაჯი და გამომიცხადა, წაგებად უნდა ჩაგითვალოს. არანაირმა ახსნა-განმარტებამ არ გაჭრა. დავწერე საჩივარი, რომელიც არავის განუხილავს. ამჟამად მექანიკურ საათებს რომ აღარ იყენებენ, ეს მისასალმებელია.

გთავაზობთ ელენე რუბცოვასთან ნათამაშებ პარტიას.

კახაბრიშვილი - ელენე რუბცოვა
მოსკოვი, 1963 წ.

**1.e4 e5 2.ღf3 ჭc6 3.ღc3 ჭf6 4.d4 exd4 5.ღxd4 ჭb4 6.ღxc6
bxc6 7.ღd3 d5 8.exd5 cxd5 9.0-0 0-0 10.ღg5 ჭe6 11.ღb5 ჭe7
12.ღd4 ჭd7 13.ჰe1 ჰab8 14.b3 ჭg4? 15.ჰxe7 ჭxd1 16.ჰxd7
ღxd7 17.ჰxd1 ჭe5 18.ღf4 ჭxd3 19.ჰxd3 ჰb7 20.ღc6 ჰe8
21.ჰe3 ჭf8 22.ღf1 a6 23.ჰd3 ჰb6 24.ღe5 ჰd8 25.c4 d4
26.ღf3 ჰb7 27.ჰxd4 1-0**

საბჭოთა პერიოდში მოჭადრაკეების ისეთი ასაკობრივი დაყოფა, როგორიც დღეს არის, არ არსებობდა. ტარდებოდა მოსწავლეთა პირველობები და ქალთა ტურნირები. ქალთა ტურნირებში მოსწავლეებს არ გვიშვებდნენ. ვ. გოგლიძემ ბევრი იბრძოლა და მიაღწია იმას, რომ 1963 წელს მისი მოსწავლეები დაგვიშვეს თბილისის პირველობაზე ქალთა შორის. მაშინ ცნობილი მოჭადრაკეები იყვნენ: ქსენია გოგიავა, მზია ლოლიშვილი, ლუდმილა ბელოზეროვა, ლეილა ნაჭყებია, ნადია მანველოვა, მარინე ჩომახიძე, ნანა ჯანგველაძე, ცირა სამსონია, გულნარა ბუცხრიკიძე, თინა ჟორჟოლაძე, მარინა სტატნიკოვა და სხვ. ვ. გოგლიძის ვარაუდი გამართლდა. მისმა მოსწავლეებმა ღირსეული წინააღმდეგობა გაუწიეს მეტოქე ქალებს. მე თბილისის ჩემპიონი გავხდი 1963 და 1965 წლებში.

თავს ბედნიერად ვთვლი, რომ მყავდა ისეთი მწვრთნელები, როგორებიც იყვნენ შოთა ინწკირველი და ვიქტორ გოგლიძე, ჭადრაკზე უზომოდ შეყვარებული, განათლებული და უმნიკვლო ადამიანები. ზოგიერთი ბავშვის მშობლისაგან გამიგონია: „ძვირი გვიჯდება ჭადრაკიო.“ ეს მაკვირვებდა. შ. ინწკირველსა და ვ. გოგლიძესთან ასეთი ურთიერთობა ნარმოუდგენელი იყო.

ერთხელ შ. ინწკირველს ჭადრაკის ფედერაციიდან დაავა-

ლეს, გაეხსნა დამატებითი ჯგუფები დამწყებთათვის და დაფინანსებას შეჰპირდნენ. ბატონმა შოთამ გახსნა ჯგუფები, დაიწყო მეცადინეობა. შემდეგ გაირკვა, რომ ვერ დააფინანსებდნენ და უთხრეს, შეენწყვიტა მეცადინეობა. ბატონმა შოთამ ვერ იკადრა ეთქვა, ჭადრაკზე შეყვარებული ბავშვებისთვის, ნადით სახლებშიო და ათეულობით ბავშვი უფასოდ ამეცადინა მთელი წელი. ბატონი შოთა იყო ასევე პატრიოტი, იცავდა ქართული ენის სინმინდეს. იგი ამბობდა, რომ საჭადრაკო ტერმინი „პატი“ არასწორია, ქართველები „პათს“ უნდა ვიყენებდეთო.

მოგეხსენებათ, ტერმინი „შამათი“ არის არაბულიდან რუსულში შეტანილი ტერმინის „შახმატი“-ს ქართული ვარიანტი-შაჰმათი. ამოვარდა ბგერა „ჰ“, ბგერა „ტ“-ს ქართული შესატყვისია „თ“ და მივიღეთ შამათი. მარტას ქართველები მართას ვუნოდებთ, ტამარა ქართულად თამარია, ალმა-ატა - ალმა-ათაა და ა.შ. ქართულად ტერმინი „პათი“ ალბათ, უფრო სწორია.

იგი ხშირად გვიმეორებდა: „ჭადრაკი გვასწავლის პატიოსნად მოგებას და ღირსეულად წაგებას, მაშასადამე, მთელ ცხოვრებასო“.

1963 წელს საჭადრაკო სკოლას დაატოვებინეს საჭადრაკო კლუბის შენობა და ბესიკის ქუჩაზე მდებარე სპორტულ კომპლექსში გამოგვიყვეს ერთი დიდი ოთახი. პირობები გაგვიუარესდა. ამის შემდეგ წლების მანძილზე, სკოლამ რამდენჯერმე გამოიცვალა ადგილი. მეცადინეობები ტარდებოდა ცუდ პირობებში და ბოლოს, 90-იან წლებში, საერთოდ დაიხურა.

ვ. გოგლიძე ვერაზე ცხოვრობდა. მას ვერის პარკში ყოფნა უყვარდა, იჯდა სკამზე და ისვენებდა. ერთხელ რაღაც საქმეზე მოსწავლეებმა პარკში მივაკითხეთ. საქმეზე საუბარს რომ მოვრჩით, ხელი წინ გაიშვირა და გვითხრა: „ბავშვებო, იცოდეთ, ამ ადგილზე მალე ჭადრაკის სასახლე აშენდებაო“. მართლაც, 1973 წელს დამთავრდა ჭადრაკის სასახლის მშენებლობა. ის სწორედ იმ ადგილზე აშენდა, რომელზეც ვ. გოგლიძემ მიგვითითა.

ცნობილი ჟურნალისტისა და მოჭადრაკის თენგიზ გორგაძის თქმით, ვ. გოგლიძეს უდიდესი წვლილი მიუძღვის ჭადრაკის სასახლის მშენებლობის საქმეში. მან იარა ზემდგომ ორგანოებში, დაარწმუნა თანამდებობის პირები, რომ თბილისს უნდა ჰქონოდა ჭადრაკის სასახლე. საბჭოთა პერიოდში წლები სჭირდებოდა ასეთი ნაგებობის აშენებას. 60-იან წლებში აშენების საკითხი უკვე გადაწყვეტილი ყოფილა, მაგრამ ვ. გოგლიძე ვერ მოესწრო იმ დღეს, როცა ჭადრაკის სასახლე საზეიმოდ გაიხსნა.

1964 წელს ზაფხულში მივემგზავრებოდით ტალინში, მოსწავლეთა საკავშირო III ზონალურ სპარტაკიადაზე. ვ. გოგლიძე ამ დროს საავადმყოფოში იწვა. ბავშვებმა შევეკრიბეთ მანეთ-მანეთი, ვიყიდეთ ყურძენი და მოვინახულეთ. ჩვენ რომ დაგვინახა, მის სიხარულს საზღვარი არ ჰქონდა. ეს იყო ჩვენი ბოლო შეხვედრა. სექტემბერში ვ. გოგლიძე გარდაიცვალა.

საქართველოში ჭადრაკს საუკუნეების განმავლობაში თამაშობდნენ. უყვარდათ, უძღვნიდნენ ლექსებს. ჭადრაკი ფართო მასებისთვის ხელმისაწვდომი გახდა საბჭოთა პერიოდში. 1957 წელს ვ. გოგლიძის მიერ გახსნილ ბავშვთა საჭადრაკო სპეციალიზებულ სკოლაში ასეულობით ბავშვი სწავლობდა. ჭადრაკის პოპულარიზაციას ხელი შეუწყო ნონა გაფრინდაშვილის, მაია ჩიბურდანიძის, ნანა ალექსანდრიასა და ნანა იოსელიანის წარმატებებმა. საქართველოში დღესაც არ განელებულა ინტერესი და სიყვარული ჭადრაკისადმი.

ვიქტორ გოგლიძემ და ბუხუტი გურგენიძემ დაამუშავეს სკანდინავიური დაცვის ერთ-ერთი ვარიანტი: **1.e4 d5 2.exd5 ♠f6 3.d4 ♠xd5 4.c4 ♠b6 5.♠f3 g6** და ა.შ. 1951 წელს მოსკოვში გამოცემულ წიგნში В. Панов „Курс дебютов“, 142 -ე გვერდზე წერია: „За последние годы грузинскими шахматистами разработана система контригры, напоминающая защиту Грюнфельда. После ходов **2.... ♠f6 3.d4 ♠xd5 4.c4 ♠b6 5.♠f3** (или **5.♠c3**) черные играют **5.... g7-g6**, создавая в дальнейшем фигурное давление на центральные пешки белых“. შემდეგ მოყვანილია ტალი - გურგენიძის პარტია, რომელიც გათამაშდა 1959 წელს:

1.e4 d5 2.exd5 ♁f6 3.d4 ♁xd5 4.c4 ♁b6 5.♁c3 g6 (Заслуживает внимания ход Вальтера 5...e5, и если 6.dxe5, то 6... ♖xd1+ 7.♁xd1 ♁c6 8.f4 ♁b4+ 9.♁f2 ♁e6 10.b3 0-0-0 с хорошей игрой и инициативой у черных взамен пешки) **6.♁e3 ♁g7 7.h3 0-0 8.♁f3 ♁c6 9.♁e2 e5 10.d5 ♁e7 11.0-0 h6**. Здесь вместо **12.♖d2**, следовало играть **12.♁c5**, подготавливая прорыв d5-d6 .

1980 წელს მოსკოვში გამოცემულ წიგნში В.И.Панов, Я.Б. Эстрин „Курс дебютов“, გვ. 200, წერენ: „Интересен следующий вариант, напоминающий защиту Грюнфельда.“ ქართული კვალი საერთოდ ნაშლილია, ტალი-გურგენიძის პარტიაც ამოღებულია.

ნუთუ არ შეიძლება, რომ ამ ვარიანტს ეწოდოს „სკანდინავიური დაცვის“ ქართული ვარიანტი? ხომ არის ესპანურ პარტიაში: ბერლინის დაცვა, სტეინიცის დაცვა და ა. შ.

ვ. გოგლიძემ ეს ვარიანტი მოსწავლეებს შეგვასწავლა. მე ბევრი პარტია მაქვს შავებით ნათამაშები და მოგებული, მაგრამ სამწუხაროდ, ჩანაწერები არ შემინახავს. ვ. გოგლიძის მოსწავლემ ვიოლეტა კუპრაშვილმა (მან 1968 წელს გამოსცა წიგნი „ჭადრაკის სამყაროში“) შავებით ჩემ წინააღმდეგ ქართული ვარიანტი გამოიყენა. გთავაზობთ ამ პარტიას:

კახაბრიშვილი- კუპრაშვილი
თბილისის პირველობა, 1963 წელი

1.e4 d5 2.exd5 ♁f6 3.d4 ♁xd5 4.c4 ♁b6 5.♁c3 g6 6.h3 ♁g7 7.♁e3 ♁c6 8.♁f3 0-0 9.♖d2 e5 10.d5 ♁e7 11.g4 ♁d7 12.0-0-0 b6 13.♁h6 f5 14.♁xg7 ♁xg7 15.♁g2 ♁g8 16.g5 ♖e8 17.h4 ♖b8 18.♁b5 a6 19.♁a7 ♁b7 20.♁c6 ♁xc6 21.dxc6 ♁c5 22.♖e3 ♖e7 23.♖he1 ♖bd8 24.♖xd8 ♖xd8 25.♁xe5 ♁f8 26.♖d1 ♖e7 27.♁d7+ ♁xd7 28.cxd7 ♖d8 29.♁c6 ♖f7 30.♖e1 ♖xd7 31.♁xd7 ♖xd7 32.♖d2 ♖f7 33.♖d8+ ♁g7 34.♖d5 ♖xd5 35.cxd5 ♁f7 36.♁d2 h6 37.♁d3 hxg5 38.hxg5 ♁e7 39.♁d4 ♁e8 40.♖xe7+ ♁xe7 41.♁e5 შავები დანებდნენ.

საჭადრაკო სკოლას ჰქონდა თეორიული ბაზა. დამუშავებული იყო მოჭადრაკეთა მეცადინეობის 10 - წლიანი პროგ-

რამა. ეს პროგრამა მე შემომრჩა და გადავეცი თანამედროვე მწვრთნელებს. აღსანიშნავია, რომ დამწყებ მოჭადრაკეებს სკოლაში გვათამაშებდნენ გამბიტებს, (თეთრებით) გვაჩვენებდნენ მეფეზე შეტევას.

საჭადრაკო სკოლაში კვირაში 3-ჯერ გვექონდა მეცადინეობა. კვირა დღეს ვთამაშობდით 3-საათიან სანვრთნელ პარტიას. ვ. გოგლიძე გვაკონტროლებდა, რომ გვეფიქრა და მოცემული დრო სრულად დაგვეხარჯა. გვიკრძალავდა ბლიცის თამაშს. მიაჩნდა, რომ სანამ ბავშვი არ მიეჩვევა ფიქრს, არ ჩამოყალიბდება მოჭადრაკედ, მანამ ბლიცის თამაში არ შეიძლება.

ვ. გოგლიძემ ჭადრაკის თამაში 17 წლის ასაკში დაიწყო. მიუხედავად ამისა, საქართველოს უპირველესი მოჭადრაკე გახდა. ცნობილია, რომ აკიბა რუბინშტიინი 14 წლის ასაკში გაეცნო ჭადრაკს, მაგრამ მსოფლიოს უძლიერესი მოჭადრაკე იყო. საჭადრაკო სკოლაში მოსწავლეთა ასაკი არ იყო შეზღუდული. მე მეხუთე კლასიდან დავიწყე ჭადრაკის თამაში, სკოლაში ჩემზე უფროსებიც სწავლობდნენ.

1995 წელს ჭადრაკის სასახლეში აღინიშნა ვ. გოგლიძის დაბადების 90-ე წლისთავი. მოგონებებით გამოვიდნენ მისი თანამედროვენი. ერთმა ხანშიშესულმა კაცმა (სამწუხაროდ გვარი არ მახსოვს) გაიხსენა: „სამამულო ომის დროს ტურნირში გავიმარჯვე, მაგრამ დახურვას ვერ დავესწარი, რადგან ფრონტზე გამიწვიესო“. ვ. გოგლიძეს გაურკვევია, რომელ ნაწილში მსახურობდა და სიგელი იქ გაუგზავნია. სიგელი ოფიციალურ ვითარებაში გადაუციათ. ჩაუმწკრივებიათ ჯარისკაცები, გამოუცხადებიათ: „ამ ჯარისკაცმა საჭადრაკო ტურნირში გაიმარჯვა და ახლა სიგელს გადავცემთო“. ამის შემდეგ ჯარისკაცები პატივისცემით მეპყრობოდნენო.

შ. ინწკირველი თვლიდა, რომ ვ. გოგლიძე იყო ქართული ჭადრაკის დედაბოძი. ვ. გოგლიძის ღვაწლი, მისი სახელი არ უნდა მიეცეს დავიწყებას. 1969 წლიდან 1990 წლამდე ტარდებოდა მისი სახელობის მემორიალები. სასურველი იქნება, თუ მომავალშიც მისი სახელობის რომელიმე ტურნირი ჩატარდება.

სტუდენტობის წლები

ვ. გოგლიძის გარდაცვალების შემდეგ ჩვენთვის, მისი მოსწავლეებისათვის ცნობილი გახდა მისი ანდერძი. მას სურდა, რომ ჩვენ მეცადინეობა გაგვეგრძელებინა ოსტატ ალექსანდრე ბუსლაევთან. მე მოსწავლეთა შორის საქართველოს ჩემპიონი ვიყავი. ჭადრაკის ფედერაციაში შემომთავაზეს სხვა მწვრთნელთან გადასვლა, მაგრამ უარით გავისტუმრე, ვ. გოგლიძის ანდერძს ვერ ვუღალატე. მამამ მომიწონა გადანყვეტილება. ჩემს საქციელზე ჭადრაკის ფედერაციაში განაწყენდნენ და აღმაცერად დამინყეს ყურება. მივედი ა. ბუსლაევთან თხოვნით, მიველე მის ჯგუფში, მაგრამ მან უარი მითხრა: „შენი გულისთვის ჭადრაკის ფედერაციას ვერ გადავიმტერებო“. საქმე ის იყო, რომ ვ. გოგლიძე დაპირისპირებული იყო ჭადრაკის ფედერაციასთან შ. ინჰკირველის მიერ გახსნილი ჯგუფების დაუფინანსებლობისა და ასევე, საჭადრაკო სკოლის საჭადრაკო კლუბიდან გამოსახლების გამო. (ეს, რაც ჩემთვის ცნობილია, სავარაუდოდ, სხვა მიზეზებიც იყო). ასე დავრჩი უმწვრთნელოდ ორი წლის განმავლობაში. 1966 წლის ბოლოს მე მივედი საქართველოს დამსახურებულ მწვრთნელთან მიხეილ შიშოვთან, რომელსაც ვ. გოგლიძე პატივს სცემდა და ვთხოვე, მიველე თავის ჯგუფში. მან მიგვიღო მე და ნათელა ჩიქობავა, მოგვიანებით კი ციური კობაიძეც შემოგვიერთდა.

1966 წელი ძალიან დატვირთული იყო ტურნირებით:

1. პირველად გავხდი საქართველოს ჩემპიონი ქალთა შორის.

2. 1966 წელს საქართველოდან ოთხმა მონაწილემ მოვიპოვეთ უფლება გვეთამაშა სსრ კავშირის პირველობის ნახევარფინალში. ნახევარფინალები ტარდებოდა ორ ქალაქში: კიევსა და ნოვოსიბირსკში. მე და ელისო კაკაბაძეს ნოვოსიბირსკში უნდა გვეთამაშა, ალა ჩაიკოვსკაიასა და ნანა ალექსანდრიას კი - კიევში. დამიბარეს ჭადრაკის ფედერაციაში და მომცეს კიევის მიმართულებით თვითმფრინავის ბილეთი.

თი, შენ კიევში უნდა ითამაშოო. კიევში ჩემი ჩასვლა ძალიან გაუკვირდათ, შენ აქ რა გინდა, ნოვოსიბირსკში უნდა ჩასულიყავიო. მკითხველმა თვითონ განსაჯოს, როგორი განწყობა ჰქონდათ ჩემ მიმართ ჭადრაკის ფედერაციაში. ფაქტობრივად ტურნირის გარეშე ვრჩებოდი. მოხდა დაუფერებელი რამ: კიევში არ ჩამოვიდა ერთი მონაწილე და მის ნაცვლად მე ჩამრთეს ტურნირში. გამახსენდა: „მაგრა ღმერთი არ გასწირავს კაცსა, შენგან განაწირსა“ (შოთა რუსთაველი).

კიევში თამაშები ფინიშს მიუახლოვდა. ერთი ვარიანტის თამაშში მინდოდა, მაგრამ ქვევარიანტები კარგად არ ვიცოდი. ეს ნანა ალექსანდრიას ვუთხარი და ვკითხე, მას ხომ არ ჰქონდა ანალიზი ჩაწერილი. ნანაც თურმე ამ ვარიანტის თამაშს აპირებდა, მაგრამ რაკი მე მინდოდა, თქვა, სხვა ვარიანტს ვითამაშებო. რამდენიმე წუთში ვარიანტებით სავსე ას ფურცლიანი რვეული სასტუმროში, ჩემს ნომერში შემოიტანა და დატოვა. მე არ ვიტოვებდი, მაგრამ მან მაინც თავისი გაიტანა და დატოვა. ამ ეპიზოდს მუდამ მადლიერების გრძნობით ვიხსენებ.

3. ვსწავლობდი საქართველოს პოლიტიკური ინსტიტუტში. ჩვენი ინსტიტუტის გუნდი გახდა საქართველოს ჩემპიონი უმაღლეს სასწავლებლებს შორის და ჩავერთეთ საკავშირო პირველობაზე. გუნდში თამაშის უფლება ჰქონდათ როგორც სტუდენტებს, ასევე პროფესორ-მასწავლებლებს. გუნდის შემადგენლობა ასეთი იყო: რომან ჯინჯიხაშვილი, თემურ ლომია, თამაზ კიკიანი, ალიკა ბოკუჩავა, მერაბ თხელიძე, ზურაბ მიქაძე და მე. ხარკოვში ჩატარებულ შესარჩევ ტურნირში გავიმარჯვეთ და გავემგზავრეთ მინსკში V საკავშირო სტუდენტურ თამაშებში მონაწილეობის მისაღებად. ჩვენი ძირითადი მეტოქე იყო მოსკოვის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გუნდი, რომელიც დიდოსტატებითა და ოსტატებით იყო დაკომპლექტებული. ჩვენმა ერთსულოვნებამ და მონდომებამ შედეგი გამოიღო და პირველი ადგილი დავიკავეთ. გუნდს ხელმძღვანელობდა პოლიტიკური ინსტიტუტის წარმომადგენელი ჰენრიჰ დაგბაშევი, რომელმაც თა-

ვისი თბილი მოპყრობით სასიამოვნო განწყობა დაამკვიდრა გუნდში. გუნდის სული და გული იყო მერაბ თხელიძე. იგი თავისი ოპტიმიზმით, მხნე განწყობით, მსუბუქი იუმორით ყველას იმედით გვავესებდა, გვამხიარულებდა. ბოლო გადამწყვეტ ტურში მან წასაგები პარტია გადაარჩინა, ყაიმით დაამთავრა და ოქროს მედლები მოგვაპოვებინა. საქართველოს პოლიტიკური ინსტიტუტი გახდა საბჭოთა კავშირის ჩემპიონი უმაღლეს სასწავლებლებს შორის.

ხარკოვიდან მინსკში გამგზავრებისას მოხდა ასეთი ფაქტი: მატარებლის გასვლას წუთები აკლდა და გუნდის ერთი წევრი არსად ჩანდა. არ ვიცოდით, სად იყო, რა შეემთხვა. აუცილებელი იყო გუნდის ერთი წევრი დარჩენილიყო მის მოსაძებნად. როცა დაისვა კითხვა, თუ ვინ დარჩებოდა, რომან ჯინჯიხაშვილმა უყოყმანოდ თქვა, მე დავრჩებიო. გუნდში მასზე უფროსებიც იყვნენ და მათ უფრო შეეფერებოდათ დარჩენა, მაგრამ თავი შეიკავეს. როცა რომა თამაშობდა გუნდში, მისი იმედი გვექონდა ნებისმიერ საკითხში. იგი იყო უღალატო, კარგი მეგობარი. საბედნიეროდ, გუნდის დაკარგული წევრი მატარებლის გასვლამდე გამოჩნდა და ყველაფერი კარგად დამთავრდა.

4. საბჭოთა პერიოდში ორ-სამ წელიწადში ერთხელ ტარდებოდა სპორტული საზოგადოებების საკავშირო გუნდური პირველობა ქადრაკში. სპორტული საზოგადოება რომელ ადგილსაც დაიკავებდა, იმის მიხედვით იღებდა დაფინანსებას. ამიტომ ყველა საზოგადოება ცდილობდა ძლიერი მოჭადრაკეებით დაეკომპლექტებინა გუნდი. მოჭადრაკეებს გადაიბირებდნენ ხოლმე, სთავაზობდნენ დიდ ხელფასს, რათა მათი სახელით გამოსულიყვნენ. თითქმის ყველა მოჭადრაკე თავისი სპორტული საზოგადოებიდან იღებდა ხელფასს და ფაქტობრივად ეს იყო მათი შემოსავლის ძირითადი წყარო. თუ მოჭადრაკე შედეგს ვეღარ აჩვენებდა, მას სტიპენდიას უხსნიდნენ. გუნდის შემადგელობა ასეთი იყო: 5 ვაჟი, 2 ქაბუკი, 2 ქალი და ერთი გოგონა.

მე გახლდით სპორტული საზოგადოება „ბურევესტნიკის“

(„ქარიშხალას“) წევრი. როგორც კი სტუდენტი ხდებოდა, ამ საზოგადოებაში განწევრიანებდნენ. მოსკოვიდან დამირეკეს და შემომთავაზეს გამეწვლო სანვრთნელი შეკრება „ბურევესტნიკის“ ნაკრები გუნდის სხვა წევრებთან ერთად. შეკრება ტარდებოდა ბაკოვკაში. ეს იყო მოსკოვთან ახლოს მდებარე მეცნიერთადასასვენებელი ადგილი, ხის ფერად-ფერადი ზღაპრული სახლებით. გუნდში გოგონათა დაფაზე თამაშის სამი კანდიდატი ვიყავით: მოსკოველი ვერა სტერნინა, ლენინგრადელი ტატიანა შიროკობრიუხოვა და მე. რომელს უნდა გვეთამაშა, ამის გადაწყვეტა მიანდეს დიდოსტატი ი. ბოლესლავსკის, რომელიც გოგონებს გვამეცადინებდა. ზუსტად 12 საათზე, შემოდოდა დარბაისელი, პატივსაცემი ადამიანი, დიდი მოჭადრაკე და ვინყებდით მეცადინეობას. მე არ მქონდა იმედი, რომ მათამაშებდნენ. მეგონა, რომ უპირატესობას მოსკოველ ან ლენინგრადელ მოჭადრაკეს მიანიჭებდნენ, მაგრამ შევცდი. ი. ბოლესლავსკიმ გაარჩია ჩვენი ნათამაშები პარტიები, გვაკვირდებოდა, მეცადინეობისას გვისვამდა კითხვებს და გადაწყვიტა, რომ მე უნდა მეთამაშა. (ი. ბოლესლავსკის ალბათ ისიც ახსოვდა, ერთი თვის წინ მინსკში გამართულ უმაღლესი სასწავლებლების საკავშირო პირველობაზე მისი გუნდის წევრი, ცნობილი ოსტატი ნ. კონოპლიოვა ძლივს რომ გადარჩა ჩემთან წაგებას). მე მისი იმედეები გავამართლე, 9 შესაძლებლობიდან 6½ ქულა მოვაგროვე, რაც კარგ შედეგად ჩამითვალეს. ჩვენს გუნდში თამაშობდნენ: მსოფლიოს ექს-ჩემპიონი ვ. სმისლოვი, დიდოსტატები: ი. ბოლესლავსკი, მ. ტაიმიანოვი, ლ. პოლუგაევსკი, ოსტატები: ა. ნიკიტინი და ა. ბიხოვსკი, ჭაბუკთა დაფებზე: ვ. ტუკმაკოვი და ნ. რაშკოვსკი, ქალთა დაფებზე - ნონა გაფრინდაშვილი ითამაშა 1 პარტია და გაემგზავრა საზღვარგარეთ ტურნირზე, ის შეცვალა ტატიანა ზატულოვსკიამ. ქალთა მეორე დაფაზე თამაშობდა თ. გოლოვეი, გოგონათა დაფაზე კი - მე. ერთ-ერთი მწვრთნელი იყო ლენინგრადელი ოსტატი ე. სტოლიარი.

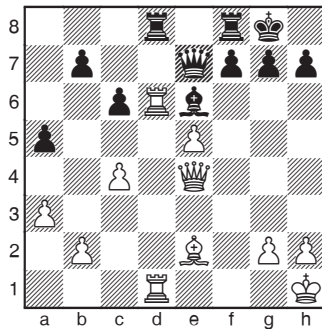
თენგიზ გიორგაძის მიერ გამოცემულ წიგნში „ქართული ჭადრაკის მატჩიანი“, ტ. 1, გვ. 142, არასრული ინფორმაციაა. წერია, რომ 1966 წელს მარტო ნონა გაფრინდაშვილი თამაშობდა საქართველოდან სპორტსაზოგადოება „ბურევესტნიკის“ სახელით. (ითამაშა ერთი პარტია) მე საერთოდ არ ვარ ნახსენები.

ბაკოვკაში ზოგიერთ მოჭადრაკეს ცოლიც ჰყავდა წამოყვანილი. განსაკუთრებით თბილი და ყურადღებიანი ქალბატონი იყო ვ. სმისლოვის მეუღლე. ერთხელ ფრენბურთის თამაშის შემდეგ სკამზე ჩამოვჯექი, მოვიდა და თავისი ჟაკეტი მომახურა. არ გაცივდე, შენი გაციება ახლა არ შეიძლებაო.

მახსოვს, თ. გოლოვეის დაბადების დღეზე ვ. სმისლოვმა იმღერა შესანიშნავად. მას თურმე არჩევანი ჰქონია, შეეძლო მომღერალი გამოსულიყო, მაგრამ ჭადრაკი აირჩია.

ბედნიერი ვიყავი, რომ ვთამაშობდი ასეთი დიდი მოჭადრაკეების გვერდით, ახლოს გავიცანი ისინი, ვესწრებოდი ი. ბოლესლავსკის გაკვეთილებს. ეს მოგონება არასოდეს დამავიწყდება. ერთ პარტიაში მოწინააღმდეგეს მახე დავუგე, რომელშიც გაება. ეს კომბინაცია ე.სტოლიარს ისე მოეწონა, რომ მ. ტაიმახოვთან წამიყვანა და აჩვენა. გთავაზობთ პარტიის ამ ფრაგმენტს:

კალასი - კახაბრიშვილი

1...f6 2.exf6 ♖xd6 3.fxe7 ♜xd1+ თეთრები დანებდნენ

5. საბჭოთა კავშირის საჭადრაკო პირველობის ფინალური ტურნირი ქალთა შორის ჩატარდა კიევში. საქართველოდან ვმონანილეობდით: ელისო კაკაბაძე, ალა ჩაიკოვსკაია, ნანა ალექსანდრია და მე. ძალიან არ გამიმართლა. ტურნირი ახალი დაწყებული იყო, რომ შემხვდა ვირუსული გრიპი (მაშინ ასე ერქვა), მაღალი სიცხით, ცხვირიდან სისხლდენით. ორი ტური გავაცდინე. მეტის გაცდენა აღარ შეიძლებოდა და სასტუმროში მათამაშეს. შემდეგ უკვე დარბაზში უნდა მეთამაშა. ძალიან ცუდად ვიყავი და მიხდოდა გავსულიყავი ტურნირიდან. ჩემმა მწვრთნელმა მ. შიშოვმა ამის ნება არ მომცა. მალე გამოჯანმრთელდები, ჩვენი ქალები საპრიზო ადგილებისთვის იბრძვიან და მოწინააღმდეგეები უნდა ჩამოაშოროო. „Ты у нас ударная сила“, - ასე მითხრა მან. ერთ-ერთი ლიდერი იყო შურა კისლოვა. VIII ტურში მას ვხვდებოდი. საგანგებოდ მომამზადეს. მ. შიშოვმა მითხრა: „მაგათ შენი პარტიები გარჩეული ექნებათ, ამიტომ ისეთი დებიუტი ითამაშე, ჯერ რომ არ გითამაშიაო“ და შემომთავაზა ინგლისური დასაწყისი თეთრებით. მე უკვე სიცხე აღარ მქონდა, თუმცა საკმაოდ დასუსტებული ვიყავი. ლიდერთან პარტია ყაიმით დავამთავრე. ნანა ალექსანდრია გახდა საბჭოთა კავშირის ჩემპიონი. შ. კისლოვა მას ნახევარი ქულით ჩამორჩა.

1967 წელს საქართველოს ნაკრები ემზადებოდა საბჭოთა კავშირის ხალხთა სპარტაკიადისათვის. სანვრთნელი შეკრება ჩატარდა ესტონეთის ქალაქ პიარნუში. პიარნუ წყნარი და ლამაზი ქალაქია ორსართულიანი სახლებით. ქუჩაში ხალხი ველოსიპედებით გადაადგილდებოდა. ცენტრალურ პარკში ციყვები ბინადრობდნენ და მათ ხელს არავინ ახლებდა. ვიქირავეთ რამდენიმე სახლი სხვადასხვა ქუჩაზე. იმ სახლის წინ, სადაც ჩვენ ვცხოვრობდით, მდებარეობდა პატარა სტადიონი, სადაც 10-11 წლის ბიჭები ფეხბურთს თამაშობდნენ. ვუყურეთ რამდენიმე დღე და ჩვენც მოგვინდა ფეხბურთის თამაში. შედგა „მატჩი“: საქართველოს მოჭადრაკე ქალთა ნაკრები - პიარნუს ბიჭების ნაკრები. ჩვენს გუნდში ზოგიერთი მოჭადრაკის ცოლიც თამაშობდა. პატარა ბიჭები დიდი ანგარიშით დავამარცხეთ. ამ მატჩს ბუხუტი გურგე-

ნიძე ესწრებოდა. მან თქვა: „ეს ბავშვები ძალიან დაჩაგრეთ, ამიტომ გუნდის გასაძლიერებლად მეც მათთან ვითამაშებო“. დავინწყეთ თამაში. არ გაუვლია 3 წუთს, რომ ბუხუტიმ დაარტყა ბურთს და სახეში მოახვედრა ალა ჩაიკოვსკაიას. ალამ ტირილი დაიწყო და ნავიდა სახლში კომპრესების დასადებად. გავაგრძელეთ თამაში. არ გაუვლია 2 წუთს, რომ ბუხუტის დარტყმული ბურთი ახლა მე მომხვდა სახეში. სახის მარცხენა მხარე თითქოს გამიქვავდა, შეგრძნების უნარი აღარ მქონდა. მე ტირილი არ დამიწყია, მაგრამ თამაში მივატოვე. მატჩი ჩაიშალა. რამდენიმე დღე მე და ალა ჩაიკოვსკაია ჩალურჯებული თვალებით დავდიოდით.

საქართველოს პირველობები ქალთა შორის სხვადასხვა ქალაქში ტარდებოდა ჭადრაკის პოპულარიზაციის მიზნით. ყველგან პატივს გვცემდნენ, ქართული სტუმართმოყვარეო-

საქართველოს ჩემპიონატი.

მარცხნიდან: ციური სიორდია, სვეტლანა ივანოვა, ეთერი ლომიძე, კლარა პილცერი, მანანა სანაძე, ქსენია გოგიავა, ციური კობაიძე, სალო ფლორი, ნანა ალექსანდრია, მაქს ეივე, ლალი კოროშინაძე, მარინე ჩომახიძე, ციცინო კახაბრიშვილი და ნათელა ჩიქობავა.

დუშეთი, 1968

ბით გვხვდებოდნენ, მაგრამ ყველანი იმ აზრზე შევჯერდით, რომ დუშეთში ჩვენ მიმართ გამოხატულმა სიყვარულმა ყველას გადააჭარბა. ქუჩაში რომ მივდიოდით, შემთხვევით ნასვამი კაცი რომ შეგვხვდებოდა, გზის დათმობა არ შეეშლებოდა. ერთხელ სადილობისას, კოვზის გარეცხვა მინდოდა და წყალი არ მოდიოდა. მზარეულმა ქალმა მითხრა: „მომეცი გენაცვალე, რძით ვერ გაგირეცხავო?“ საერთოდ, „გენაცვალეს“ გარეშე სიტყვას არ იტყოდნენ.

დუშეთის ხინკალი განთქმულია საქართველოში, ამიტომ ძალიან გვინდოდა გემო გაგვესინჯა. სასტუმროსთან ახლოს იყო სახინკლე. მაშინ ქალების სახინკლეში შესვლა არ იყო მიღებული, მაგრამ ბევრნი რომ ვიყავით, გავბედეთ და შევედით. ავიღეთ ხინკლები და რომ ვიკითხეთ, რამდენი გადაგიხადოთო, გვითხრეს: გადახდილიაო. ვინ გადაიხადა ვერ გავიგეთ. ხინკალი ძალიან მოგვეწონა. რამდენიმე დღის შემდეგ ისევ შევედით სახინკლეში. ისევ გვითხრეს: გადახდილიაო. ამის შემდეგ აღარ შევსულვართ, მოგვერიდა. დუშეთში სტუმრად გვეწვია მსოფლიოს ექს - ჩემპიონი ჰოლანდიელი დიდოსტატი მაქს ეივე მეუღლესთან ერთად. ის თბილისში ჩამოსულა და რომ გაუგია, მოჭადრაკე ქალები დუშეთში თამაშობენო, ჩვენი გაცნობა მოუსურვებია. დასვენების დღე გვქონდა. ყველანი წაგვიყვანეს ბაზალეთის ტბაზე. მ. ეივე და მისი მეუღლე ნაგებობით ასეირნეს, პატივი სცეს. გადავიღეთ სამახსოვრო სურათები.

ერთ - ერთ ქალაქში გამართულ საქართველოს პირველობაზე თამაშის დროს, როცა სვლაზე ვფიქრობდი, თავში რაღაც მომხვდა. ეს იყო პატარა ზომის მაგნიტი, 3 მეტრის მანძილიდან ძლიერად ნასროლი. ოდნავ ასცდა საფეთქელს. მესროლა მაყურებელმა, ჩემი მოწინააღმდეგის ნათესავმა. ძალიან მეტკინა. ეს იყო გათვლილი იმაზე, რომ მე დავბნეულიყავი და კარგად ვეღარ მეთამაშა. მაგრამ ასე არ მოხდა. პარტია გადაიდო ჩემთვის მოსაგებ პოზიციაში. სასტუმრომდე მსაჯებმა მიმაცილეს, რომ გზაში თავს არავინ დამსხმოდა.

ძალიან დიდი მნიშვნელობა აქვს თამაშის დროს ვისთან ერ-

თად ცხოვრობოთ ოთახში. ხშირად ვყოფილვარ სასტუმროს ერთ ნომერში ნინო ხუბულურთან ან მარგალიტა (ლელა) თანდაშვილთან. ისინი ძალიან მეხმარებოდნენ, უხაროდათ ჩემი წარმატება. მათთან ერთად გატარებულ დროს სიამოვნებით ვიხსენებ.

1968 წელს თბილისში ჩატარდა ქალთა საერთაშორისო ტურნირი. ვთამაშობდით რუსთაველის თეატრის მცირე დარბაზში. დარბაზი ხალხს ვერ იტევდა. ვხვდებოდი უნგრელ საერთაშორისო ოსტატ ჟუჟა ვერეცის. გთავაზობთ ამ პარტიას:

ვერეცი - კახაბრიშვილი

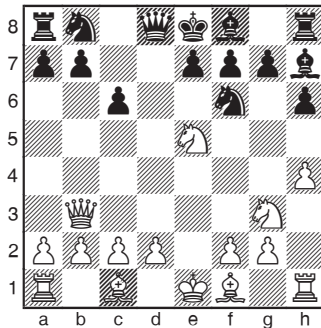
საერთაშორისო ტურნირი, თბილისი, 1968 წ.

1.e4 c6 2.♘c3 d5 3.♙f3 dxe4 4.♗xe4

მ. შიშოვის რჩევით, შავეებით კარო-კანის დაცვაში **4. ... ♗g4**-ის ნაცვლად ვითამაშე **4. ... ♗f5**. ასე მირჩია: „შენ რომ მაგას თეორიულ ვარიანტში გაჰყვე, გაჯობებსო. ამიტომ, აურიე, არათეორიულად ითამაშე და დაიბნევაო“.

4. ... ♗f5 5.♗g3 ♗g6 6.h4 h6 7.♗e5 ♗h7 8.♖f3 ♗f6 9.♞b3

ამ ჩემმა არათეორიულმა თამაშმა ის მომიტანა, რომ მეცხრე სვლაზე **9.♞b3**-ის შემდეგ წასაგები პოზიცია მივიღე. ეს მოულოდნელი იყო ჩემთვის. თამაშის დაწყებიდან 10 წუთიც არ იყო გასული. ვფიქრობდი, რომ დავნებებოდი, ხალხი რას იტყოდა. შოკში ვიყავი. რამდენიმე წუთი ვარიანტებზე არ მიფიქრია, „ეს რა დამემართა“, „ეს რა დამემართას“ ვიმეორებდი გულში.

შემდეგ მოვიკრიბე ძალა და დავინყე გამოსავლის ძებნა. 40 წუთი ვიფიქრე და რალაც გზას მივაგენი. თამაში აირია, მონინაალმდეგემ ვერ მოძებნა საუკეთესო სვლები და გამარჯვება მე დამრჩა.

9...♗d5 10.♖xb7 ♗xe5+ 11.♙e2 e6 12.♖xa8 ♗c7 13.a4 ♙d6 14.a5 0-0 15.a6 ♗xa6 16.♖xf8+ ♗xf8 17.♖xa6 ♙xg3 18.0-0 ♙d6 19.d4 ♙xc2 20.♙e3 ♗g8 21.♖fa1 ♙f4 22.♙xf4 ♖xf4 23.♖xc6 ♙e4 24.♖c8+ ♗h7 25.♖c3 ♖xh4 26.♖xa7 ♙g6 27.♖a4 ♗g4 28.♙xg4 ♖xg4 29.♖ac4 ♗e2 30.b4 ♗e1+ 31.♗h2 ♖xf2 32.b5 ♙e4 33.♖g3 ♖b2 34.♖c7 ♙g6 35.♖b7 ♖xd4 36.b6 ♖b4 37.♖h3 ♖f4+ 38.♗g1 ♙e4 0-1.

მ. შიშოვმა დამანყებინა თეთრებით ინგლისური დასაწყისის თამაში. ინგლისურ დასაწყისში უფრო მეტი შესაძლებლობაა საკუთარი შემოქმედებისთვის, იმდენად არა ხარ დამოკიდებული თეორიულ ვარიანტებზე. ამისთვის მე მისი ძალიან მაღლობელი ვარ. თუ პარტიას ნავაგებდით, გვამხნევებდა, გვეუბნებოდა: „Все потеряно - ничего не потеряно, мужество потеряно - все потеряно“. იგი ჩემ მეხსიერებაში დარჩა, როგორც უაღრესად გულთბილი, ზნეობრივად ამაღლებული ადამიანი, ძლიერი მოჭადრაკე.

1968 წელს კიევში ჩატარდა სპორტული საზოგადოება „ბურევესტნიკის“ საკავშირო გუნდური პირველობა. ვაჟები და ქალები ერთ გუნდში ვიყავით. თ. ხმიადაშვილი და

მარცხნიდან: ციციხო კახაბრიშვილი, ციური კობაიძე, თამარ ხმიადაშვილი და ნათელა ჩიქობავა
თბილისი, 1969

მე ქალების დაფაზე ვთამაშობდით, ნინო ხუბულური კი - გოგონების დაფაზე. ვცხოვრობდით სტუდენტთა საერთო საცხოვრებელში. თამაშები დილის საათებში გვექონდა. დღის მეორე ნახევარში რა გვეკეთებინა აღარ ვიცოდით. მე და ნინო წავედით ზოოპარკის დასათვალიერებლად. ზოოპარკში პატარა საცირკო წარმოდგენებიც იმართებოდა. გამოიყვანეს გერმანული ნაგაზი და გამოაცხადეს: „ამან ათის ფარგლებში ოთხივე არითმეტიკული მოქმედება იცისო, კითხვები დაუსვითო.“ მაყურებლებმა დაუსვეს კითხვები. ნაგაზი სწორად „პასუხობდა.“ პასუხი რა რიცხვიც იყო, იმდენჯერ ყეფდა. ჩვენს გაოცებას საზღვარი არ ჰქონდა. მოგვიანებით გავიგეთ, რომ უშვებდნენ ხმოვან სიგნალებს, რომლებიც ადამიანის ყურისთვის მიუწვდომელი იყო, ნაგაზი კი იგებდა და რამდენ სიგნალსაც გაუშვებდნენ, იმდენჯერ ყეფდა. ეს იყო ამ წარმოდგენის საიდუმლო.

მეორე მსოფლიო ომის დროს ოკუპირებულ კიევში გერმანელებმა მოძებნეს უკრაინელი ფეხბურთელები და აიძულეს ეთამაშათ მატჩი ოკუპანტებთან. წინასწარ გააფრთხილეს, რომ თუ მატჩს მოიგებდნენ, ყველას დახვრეტდნენ. მატჩი მიმდინარეობდა წესების დარღვევით, მსაჯი არაობიექტური იყო. მიუხედავად ამისა, უკრაინელმა ფეხბურთელებმა მოიგეს მატჩი. ყველანი დახვრიტეს. ომის შემდეგ უკრაინელმა ხალხმა ძეგლი დაუდგა თავის ფეხბურთელებს. ტურნირის მონაწილე მოჭადრაკეებმა მოვინახულეთ ეს ძეგლი.

1969 წელს ვთამაშობდი უჟგოროდში, საბჭოთა კავშირის პირველობის ნახევარფინალში. უჟგოროდი უკრაინის საზღვრისპირა კობტა ქალაქია. ბოლო ტურში ვხვდებოდი ტატიანა ზატულოვსკაიას, უძლიერეს მოჭადრაკეს, საბჭოთა კავშირის ჩემპიონსა და მრავალგზის პრიზიორს. ტატიანა თუ მომიგებდა, | ადგილზე გადიოდა, ყაიმის შემთხვევაში 1-2 ადგილებს ტ. ზატულოვსკაია და ლიდია სემიონოვა იყოფდნენ. ჩვენი პარტიით ძალიან დაინტერესებული იყო ლ. სემიონოვა. იგი ცხოვრობდა ქ. კიევში, სტუდენტთა საერთო საცხოვრებელში. მას შეპირდნენ, რომ თუ უჟგოროდში | ადგილს

დაიკავებდა, ან გაიყოფდა, ბინას მისცემდნენ, როგორც პერსპექტიულ მოჭადრაკეს.

ვთამაშობდი შავებით. პარტიის ბოლოს ორივე ცაიტ-ნოტში აღმოვჩნდით. პარტია გადაიდო. ზატულოვსკაიას მოთხოვნით გადადებული პარტიის დამთავრება დაინიშნა მეორე დღის დილის ცხრა საათზე. ტურნირის დახურვა სალამოს უნდა ყოფილიყო, ამიტომ აუცილებელი არ იყო ასე ადრე დაგვეწყო თამაში. მან გათვალა, რომ შეიძლებოდა ვერ მომესწრო გადადებული პარტიის გარჩევა, კარგი იქნებოდა, თუ ამ გადაწყვეტილებით გამანერვიულებდა, ასე ადრე თამაშს არ ვიყავი მიჩვეული და სხვ. (მე ტ. ზატულოვსკაიას კიდევ ბევრჯერ შევხვდი. ის იყო მოთამაშე, რომელსაც ბევრი რამის კადრება შეეძლო თამაშის დროსაც და თამაშის შემდეგაც. მასთან რამდენიმე პარტია ყაიმით დავამთავრე, 1976 წელს ძლივს გადარჩა წაგებას, ბოლო შეხვედრა კი მოვუგე).

დილის 9 საათზე სასტუმროში, ტ. ზატულოვსკაიას ნომერში რომ მივედი, მსაჯის გარდა იქ დამხვდნენ ლ. სემიონოვა და ადგილობრივი სპორტკომიტეტის წარმომადგენელი. მათ ისე აინტერესებდათ პარტიის შედეგი, რომ დასწრება გადაწყვიტეს. გაკეთდა სულ 3 სვლა და ყაიმზე შევთანხმდით. მივულოცე ლ. სემიონოვას 1-2 ადგილების გაყოფა, რაზეც ტ. ზატულოვსკაიამ ირონიით მითხრა: „Ты такая донраа“? ვთავაზობთ ამ პარტიას:

ზატულოვსკაია - კახაბრიშვილი

სსრკ ჩემპიონატის ნახევარფინალი, უუგოროდი, 1969 წ.

1.e4 c5 2.f4 e6 3.♘c3 ♗c6 4.♗f3 ♗ge7 5.d4 cxd4 6.♗xd4 d5 7.♙b5
♙d7 8.exd5 ♗xd5 9.♗xd5 exd5 10.0-0 ♙e7 11.♖h1 0-0 12.♗f3
♙f5 13.♙e3 ♙f6 14.c3 ♖d6 15.♖d2 ♗fd8 16.♗ad1 ♖c7 17.♖f2 b6
18.♗d4 ♗xd4 19.♙xd4 ♙xd4 20.♗xd4 ♗d6 21.♗fd1 ♙e4 22.♙d3
♙xd3 23.♗1xd3 ♗e8 24.h3 h6 25.a3 ♗e4 26.♖f3 ♗f6 27.♗xe4 dxe4
28.♖xe4 ♗xf4 29.♗d8+ ♗xd8 30.♖xf4 ♖d7 31.♖h2 h5 32.c4 ♖e7
33.b4 h4 34.♖b8+ ♖h7 35.♖f4 g5 36.♖f5+ ♖h6 37.♖d5 f6 38.c5
bxc5 39.bxc5 ♖e3 40.♖d6 ♖c3 41.c6 ♖g6 42.c7 a6 43.♖e7 ♖h6
1/2-1/2

უფგოროდში თამაშობდა მოსკოველი ოსტატი კლარა სკე-გინა. იგი ძლიერ მოჭადრაკედ ითვლებოდა, 1967 წლის საბჭო-თა კავშირის პირველობის პრიზიორი იყო. უფგოროდში თამა-ში არ გამოუვიდა. ბევრი პარტია წააგო, მათ შორის ჩემთანაც. მე მასთან ვმეგობრობდი. მეუბნებოდა: ასე ცუდად რომ ვთა-მაშობ სტიპენდიას მომიხსნიან, მე სხვა არაფერი ვიცი, რა მეშველება, წყალში უნდა გადავვარდეო. მის საცოდაობას რომ ვუყურებდი, გადავწყვიტე, არ ვყოფილიყავი პროფე-სიონალი მოჭადრაკე და მემუშავა ჩემი სპეციალობით.

მინდა რამდენიმე პარალელი გავავლო როგორი დამოკი-დებულება იყო ჭადრაკისადმი საბჭოთა კავშირის პერიოდში და რა ხდება დღეს.

მაღალი ტრიბუნიდან არაერთხელ აღუნიშნავთ, რომ საბჭოთა კავშირში №1 სპორტი იყო ჭადრაკი. ტურნირზე გამგზავრებისა და სასტუმროს ხარჯებს სახელმწიფო აფი-ნანსებდა. 1980 წლამდე შეჯიბრების დროს მოჭადრაკეებს აძლევდნენ დღეში 2 მანეთისა და 50 კაპიკის ღირებულების კვების ტალონებს. ეს საკმარისი არ იყო, განსაკუთრებით მამაკაცებისათვის. საქართველოს პირველობებსა და საკავ-შირო ტურნირებზე ბევრჯერ დამიკავებია საპრიზო ადგი-ლი. პრიზებად გვაძლევდნენ მაგიდის საათებს, ლარნაკებს, თასებს და სხვ. საქართველოს მრავალგზის ჩემპიონი ვარ და მხოლოდ ერთი მედალი მაქვს. 80-იანი წლებიდან დაიწ-ყეს სპეციალური მედლების გამოშვება საქართველოს ჩემ-პიონატებში გამარჯვებულთათვის. გერმანიის ქ. ჰალეს საერთაშორისო ტურნირში II ადგილი დავიკავე და ჯილდოდ მომცეს 200 მარკა. წამყვან მოჭადრაკეებს დანიშნული ჰქონ-დათ სტიპენდია. თუ მოჭადრაკე შედეგს ველარ აჩვენებდა, სტიპენდიას უხსნიდნენ და ისინი სავალალო მდგომარეობა-ში აღმოჩნდებოდნენ ხოლმე. ჭადრაკის მწვრთნელის ადგი-ლი კი ძნელი მოსაძებნი იყო. მაშინ თითებზე დასათვლელი იყო სპორტული წრეები, საშუალო სკოლებში ჭადრაკს არ ასწავლიდნენ. მწვრთნელებს დაბალი ხელფასი ჰქონდათ. საქართველოს ნაკრების ერთ-ერთმა მწვრთნელმა პირად

საუბარში მითხრა, ბავშვი მუსიკაზე დამყავს და ინსტრუმენტი ვერ მიყიდიაო. ახლა სკოლებში ჭადრაკის გაკვეთილები ტარდება, ან ჭადრაკის წრეები ფუნქციონირებს.

მოჭადრაკეთა მწირი დაფინანსების შესახებ პირველად ხმა ამოიღო ამერიკელმა მსოფლიო ჩემპიონმა რობერტ ჯეიმს ფიშერმა. საბჭოთა მოჭადრაკეები ამას როგორ გაბედავდნენ. 1990 წელს მსოფლიო პირველობაზე კასპაროვ-კარპოვის მატჩის საპრიზო ფონდი 2 მილიონ დოლარს შეადგენდა.

1980 წლიდან მოჭადრაკეთა კვების ტალონების ფასი 7 მანეთი და 50 კაპიკი გახდა. სახელოვანი მოჭადრაკეების მემორიალებში, რომლებსაც რესპუბლიკები ატარებდნენ, ფულადი პრიზებიც დაწესდა: I ადგილი-250 მანეთი, II ადგილი - 200 მანეთი და III ადგილი - 150 მანეთი.

ახლა საქართველოს ჩემპიონს 5 000 ლარს გადასცემენ. საერთაშორისო ტურნირში გამარჯვებული ათასობით დოლარს იღებს. მაგრამ მოჭადრაკე ან თავისი ხარჯით მიემგზავრება ტურნირზე, ან სპონსორს ეძებს.

საბჭოთა პერიოდში საინფორმაციო საშუალებები ფართოდ აშუქებდნენ სპორტის სიახლეებს. არსებობდა სატელევიზიო საჭადრაკო ჟურნალი „სამორინე“. მოსახლეობა სახეზე ცნობდა მოჭადრაკეებს, ყველამ იცოდა, სად რა ტურნირი გაიმართა, ვინ გაიმარჯვა. აჩვენებდნენ საინტერესო პარტიებს და ა.შ. საქართველოს დღესაც ჰყავს უძლიერესი მოჭადრაკე ქალები, რომლებიც მსოფლიო ჩემპიონები გახდნენ გუნდურ პირველობაზე 2015 წელს, 2017 წელს ბრინჯაოს მედლები აიღეს, ოლიმპიური ჩემპიონები გახდნენ 2008 წელს რუსეთ - საქართველოს ომის დროს და ა.შ. პირად პირველობაზე ზურაბ აზმაიფარაშვილი 2003 წლის ევროპის ჩემპიონია, ნანა ძაგნიძე 2017 წელს გახდა ევროპის ჩემპიონი, ბაადურ ჯობავა 2017 წლის ევროპის ვიცე-ჩემპიონია. ამის შესახებ მოკლე ინფორმაცია გადმოსცეს ტელეარხებმა. ეს მოჭადრაკეები, რომლებიც საქართველოს ღირსებას იცავენ, იმსახურებენ, რომ უფრო ხშირად მიიწვიონ ტელეგადამცემებში, ილაპარაკონ მათზე, გააცნონ ქვეყანას მათი სახეები. მაგრამ ასე არ ხდება.

1970 წელს მეორედ გავხდი საქართველოს ჩემპიონი. ამ პერიოდში ჩემი მწვრთნელი იყო თამაზ გიორგაძე. მასთან მეცადინეობისას დავხვეწე სადებიუტო რეპერტუარი, ახალი ვარიანტებიც შევისწავლე. მისი მაღლიერი ვარ.

1970 წელს კალინინგრადში ჩატარდა საბჭოთა კავშირის თასის პირველი გათამაშება ქალთა შორის. კალინინგრადი II მსოფლიო ომამდე იყო გერმანიის ქალაქი კენიგსბერგი. იქ ცხოვრობდა XVIII საუკუნის გამოჩენილი გერმანელი ფილოსოფოსი ი. კანტი. იქვეა დაკრძალული. მოვიწახულებთ მისი საფლავი, ყვავილებით შევამკეთ. ი. კანტი თურმე სასეირნოდ ზუსტად ერთსა და იმავე დროს გამოდიოდა. ამის მიხედვით ხალხი საათებს ასწორებდაო. ერთ ნაცნობს მისთვის ფული უთხოვია სესხად. ი. კანტს უთქვამს, უმჯობესია, სამსახურში მოგანყობ და ფულის სესხება აღარ დაგჭირდებაო და მართლაც, მოუნყვია სამსახურში.

ერთხელ კალინინგრადში, რესტორანში სადილობისას ჩვენთან ერთად მაგიდასთან ისხდნენ უცნობი მამაკაცი და ლამაზი ქალბატონი. იგი გაგვეცნო, მე საბჭოთა კავშირის სახალხო არტისტი ვარო. ვისაუბრეთ, ერთმანეთი გავიცანით. ცოტა ხანში ქალბატონი დაგვემშვიდობა და წავიდა. მოვიდა ოფიციალტი და იკითხა, აქ მჯდომი ქალბატონი სად არის, ფული არ გადაუხდიაო. ჩვენ ძალიან უხერხულ მდგომარეობაში ჩავცვივდით. მაგიდასთან მჯდომმა მამაკაცმა თქვა: „ეგ ქალი სახალხო არტისტი კი არა სახალხო აფერისტი ყოფილაო“. გავიდა ცოტა ხანი. ეს ქალბატონი ძალიან აღელვებულნი შემოვიდა რესტორანში და ოფიციალტი მოიკითხა. ფული გადაუხადა, შემდეგ ჩვენთანაც მოვიდა დიდი ბოდიშებით, ეს რა დამემართა, ფულის გადახდა როგორ დამავინყდაო. ქალბატონის წასვლის შემდეგ მაგიდასთან მჯდომმა მამაკაცმა თქვა: „ეგ ქალი ნამდვილად სახალხო არტისტი ყოფილაო“.

საბჭოთა კავშირის პირად პირველობაზე მოჭადრაკეები ხვდებოდნენ ხან რესპუბლიკების პირველობიდან პირდაპირ ფინალში, ხან სპორტული საზოგადოებების პირველობიდან ნახევარფინალის გავლით. რესპუბლიკას და სპორტულ საზოგადოებას იმის მიხედვით გამოუყოფდნენ ადგილებს,

მათი რამდენი მოჭადრაკეც თამაშობდა წინა წლებში საკავშირო პირველობაზე.

1970 წელს საქართველოს პირველობიდან პირდაპირ საკავშირო პირველობაზე მოვხვდით მე და მანანა სანაძე. ტურნირი ჩატარდა მოლდავეთის ქალაქ ბელცში. ბელცი მყუდრო და ლამაზი ქალაქია. ტურნირის დახურვას ესწრებოდნენ ქალაქის პარტიული მუშაკები, მოსკოვიდან ჩამოსული ოფიციალური პირები, მონაწილეები თავიანთ მწვრთნელებთან ერთად. გამოგვიძახეს სცენაზე მე და მანანა და გადმოგვცეს პრიზი „ქართული აღზრდისათვის“- საათი ჭადრაკის დედოფლის ფორმით (ფოტო იხ. გარეკანზე). ეს ჩემთვის ყველაზე ძვირფასი პრიზია, რომელიც კი ოდესმე მიმიღია. მე და მანანამ ჩავთვალეთ, რომ ეს პრიზი ასევე ეკუთვნოდა ჩვენ წინა თაობას, რომელიც თამაშობდა საკავშირო სარბიელზე საქართველოს სახელით და თავისი ნათელი კვალი დატოვა. ქართველები გამოვიჩინეთ მეტოქისა და მსაჯების მიმართ პატივისცემით, კორექტულობით. არ ვკადრულობდით უკადრებელს (არ ვიღებდით კარნახს, არ ვცდილობდით ნერვები მოგვეშალა მონინაალმდეგისათვის, არ ვუხეშობდით, არადა, ასეთი შემთხვევები ხშირი იყო მონინაალმდეგეთა მხრიდან). ისიც გასათვალისწინებელია, ვინ როგორ იქცეოდა პარტიის დამთავრების შემდეგ რესტორანში, სასტუმროში. რა თქმა უნდა, სხვა რესპუბლიკებიდანაც იყვნენ ღირსეული მოჭადრაკეები, მაგრამ ქართველები მაინც გამოვიჩინეთ.

განსაკუთრებით მინდა გავიხსენო ელისო კაკაბაძე. რამდენჯერმე მომიწია მასთან ერთად სასტუმროს ნომერში ცხოვრება. 1966 წელს კიევში, როცა ვირუსული გრიპი შემხვდა, სასტუმროში ელისოსთან ერთად ვცხოვრობდი. მას შეიძლება გადასდებოდა ავადმყოფობა, მაგრამ არც ერთხელ არ უგრძობინებია ჩემთვის რაიმეთი უკმაყოფილება. ელისო გიტარაზე უკრავდა და მღეროდა რუსულ რომანსებს. (რამდენიმე მეც მასწავლა). იყო გარეგნულად ლამაზი, სრულყოფილად ფლობდა რუსულ ენას. ყველასაგან გამოიჩინოდა

თავისი დახვეწილობით. ტურნირის მონაწილენი მას დიდ პატივს სცემდნენ. ელისომ დაიცვა დისერტაცია, გახდა პედაგოგიურ მეცნიერებათა კანდიდატი. თავისი ნაშრომი მიუტანია ვახტანგ ქარსელაძისთვის. მას უთქვამს: „შენ მსოფლიო ჩემპიონობას ეს ნაშრომი ამჯობინე“.

ბელცში ყოფნისას წარმადგინეს დიდოსტატ ლ. შამკოვიჩთან.. მე გავეცანი: ციცინო კახაბრიშვილი - საქართველოდან. მან ხელი გამომიწოდა და მითხრა: ლეონიდ შამკოვიჩი - საბჭოთა კავშირიდანო.

სხედან მარცხნიდან: ტატიანა ლემაჩკო, ლ. ლუბარსკაია, მსაჯი, ალა კუშნირი, ლუდმილა ბელავენეცი, მსაჯი, ნატაშა კონოპლიოვა, მეორე რიგი: მსაჯი, ლიდია სემიონოვა, სალმე როოტარე, კირა ზვორიკინა (მსაჯი), მანანა სანაძე, მ. სამუღლი, ლუდმილა საუნინა, მაია რანიკუ,

მესამე რიგი: მსაჯი, ციცინო კახაბრიშვილი, ლ. სტარჩენკო, ვ. უშაკოვა, ტატიანა მოროზოვა, ტატიანა ზატულოვსკაია, ირინა ლევიტინა, ნატაშა ალიოხინა, მსაჯი

ბელცი, 1970

გამოთვლითი ტექნიკა და ჭადრაკი

ინსტიტუტის დამთავრების შემდეგ დავინყე მუშაობა სპეციალობით, საგეგმო კომიტეტის გამოთვლით ცენტრში ინჟინრად. სანამ კომპიუტერები შემოვიდოდა, იყო დიდი გამოთვლელი მანქანები, რომლებსაც დაახლოებით 150 კვ. მ. ფართობი ეკავა. ერთი მანქანის შესწავლა თავისი სირთულით უტოლდებოდა დისერტაციის დაცვას. მე შევისწავლე და ვემსახურებოდი სამ სხვადასხვა მანქანას: მინსკ-32, EC-1033 და EC-1045. ვიყავი უფროსი ინჟინერი, ლაბორატორიის გამგე, უფროსი მეცნიერ-თანამშრომელი. სამუშაო იყო მეტად მძიმე, ქალისთვის შეუფერებელი და საპასუხისმგებლო. ხმაური იყო დასაშვებ ნორმაზე მეტი. ზოგიერთ ინჟინერს სმენის პრობლემა შეექმნა. მანქანის ზოგი ნაწილი მუდმივი დაბვის ქვეშ იყო, ზოგი - ცვლადი დაბვის ქვეშ. ერთხელ სხვისი შეცდომის გამო მოვყევი ცვლადი დაბვის ქვეშ და სასწაულად გადავურჩი სიკვდილს. ვაერთებდი კაბელებს, ვემსახურებოდი გარე მონყობილობებს, ვმუშაობდი ცვლებში. ჩვენს ცენტრში დაბეჭდილი მონაცემები იგზავნებოდა მოსკოვში. თუ მანქანის მუშაობა შეფერხდებოდა, სასწრაფოდ უნდა აღმოგვეფხვრა ხარვეზი, ისე სახლებში ვერ წავიდოდით. სამაგიეროდ, ჩვენი შრომა იმით იყო დაფასებული, რომ მაქსიმალური ხელფასი გვექონდა - 250 მანეთი. საბჭოთა კავშირის პერიოდში ეს იყო უფროსი მეცნიერ-თანამშრომლის ხელფასი. უფრო დიდი ხელფასი ჰქონდათ განყოფილების გამგეებსა და დირექციის თანამშრომლებს. დამავალეს და ისე გადავაკეთე მონყობილობა, რომ მოსკოვიდან ბრიგადის ჩამოყვანა აღარ დაგვჭირდა და 9 ათასი მანეთის ეკონომია გამოუვიდა გამოთვლით ცენტრს. ხდებოდა ხოლმე, რომ სხვა გამოთვლით ცენტრებში მივდიოდი დასახმარებლად და პრობლემებს ვაგვარებდი. ჩვენი ფილიალები იყო სხვადასხვა ქალაქში. როცა იქ უჭირდათ, ჩვენ გვიძახებდნენ. ამ მისიით რამდენჯერმე ვიყავი ბათუმში, ერთხელ - ქუთაისში. შეჯიბრებებზე იმ პირობით მიშვებდნენ, რომ ყველა მონყობილობა სრულ ნესრიგში უნდა დამეტოვე-

ბინა. მაღლიერებით მინდა გავისხენო გამოთვლითი ცენტრის დირექტორი ილია ბურდული, რომელიც ნებას მაძლევდა გავემზავრებულიყავი ტურნირებზე და ხელფასს მინარჩუნებდა. ასევე, მაღლობა ეკუთვნის ჩემგან იმ თანამშრომლებს, რომლებიც ჩემს საქმეს აკეთებდნენ, სანამ დავბრუნდებოდი.

მოგეხსენებათ, შეჯიბრის წინ მოჭადრაკეებს უტარდებოდა სანვრთნელი შეკრება, სადაც ისვენებენ, მეცადინეობენ. მე კი ღამის 11 საათზე რომ წამოვიდოდი სამსახურიდან, მეორე დღეს, დილის 6 საათზე მივემგზავრებოდი ტურნირზე, რომ იქ „დამესვენა“.

მინდოდა ჭადრაკისთვის თავი დამენებებინა, რადგან მეცადინეობისთვის დრო არ მრჩებოდა, მაგრამ უფროსმა დამ, ციალამ ამის ნება არ მომცა. სამსახურში შესვენებაზე

მარცხნიდან: თამაზ კიკიანი, მისი და, დისშვილები, თამარ ხმი-
ადაშვილი, ციცილო კახაბრიშვილი, მარგო წეროძე-ჯაში, მაია
ჩიბურდანიძე, ნანა იოსელიანი, ოთარ თურქესტანიშვილი თავისი
შვილით.

თბილისი, 1975

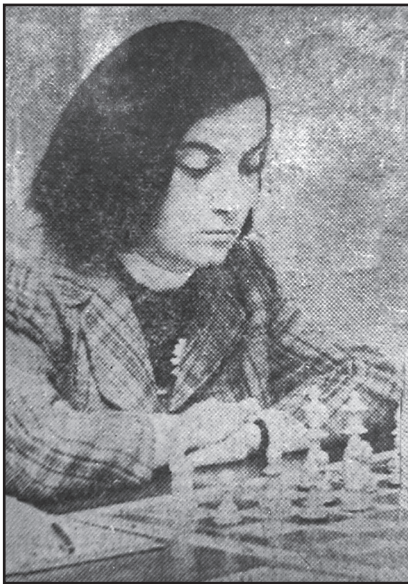
ვთამაშობდი ბლიცს. ჩემზე სუსტ მოწინააღმდეგეს ვაძლევდი 10 წუთს, მე ვიყენებდი 2 წუთს. ეს იყო ჩემი მეცადინეობა. მოგვიანებით ჩვენს განყოფილებაში მუშაობა დაიწყო საერთაშორისო ოსტატმა საჭადრაკო კომპოზიციებაში ველიმირ კალანდაძემ. მასთან ბლიცის თამაში ძალიან საინტერესო და სასარგებლო იყო ჩემთვის.

1975 წელს ჩემი უფროსი დის, ციალას დაჟინებული მოთხოვნით, კერძო გაკვეთილებს ვიღებდი რომან ჯინჯიხაშვილთან 8 თვის განმავლობაში. ჩემმა დამ დამაფინანსა. შემდეგ რომა (ასე მივმართავდი მას) ცოლ-შვილთან ერთად ისრაელში გაემგზავრა. ამ გაკვეთილებმა ბევრი შემძინა. გავეცანი თეორიულ სიახლეებს, დავამუშავეთ ახალი ვარიანტები.

როგორც საქართველოს ჩემპიონი, მრავალგზის პრიზიორი, სპორტკომიტეტში ჩანერილი ვიყავი სხვადასხვა მწვრთნელის ჯგუფში, მაგრამ მოუცლელობის გამო გაკვეთილებზე ვერ დავდიოდი. თუ შეჯიბრი თბილისში ტარდებოდა, მწვრთნელები გადადებულ პარტიებს მირჩევდნენ. 1976 წლის შემდეგ აღარც კი ვიცოდი, რომელი მწვრთნელის ჯგუფში ვიყავი ჩანერილი. თუ ტურნირი რესპუბლიკის ფარგლებს გარეთ ტარდებოდა, სპორტკომიტეტი გამაყოლებდა ხოლმე რომელიმე მოჭადრაკეს. ეს მჭირდებოდა ძირითადად გადადებული პარტიების გასარჩევად, თუმცა ხშირად მწვრთნელი არ წამყოლია. ასეთ შემთხვევაში, ვრეკავდი თბილისში, გადადებული პარტიის პოზიციას ვანერინებდი ჩემს დას. ის მიდიოდა ჭადრაკის სასახლეში და ბუხუტი გურგენიძეს სთხოვდა პარტიის გარჩევას. ისიც დაუზარებლად, მაღალ დონეზე მირჩევდა პარტიებს. შემდეგ ჩემი და მირეკავდა სასტუმროში და ანალიზს მანვდიდა. მამაჩემი ღამეებს ათენებდა ხოლმე ჩემი გადადებული პარტიების გარჩევაში და ხშირად ძალიან კარგი სვლებისთვისაც მიუგნია. კარგია, რომ ამჟამად პარტია აღარ გადაიდება და თამაში მაშინვე მთავრდება. გადადებული პარტიის შედეგი მწვრთნელზე დიდად იყო დამოკიდებული.

იუგოსლავიის დედაქალაქ ბელგრადში გამოდიოდა საჭადრაკო ინფორმატორი, რომელშიც სხვადასხვა ტურნირის რჩეული პარტიები იბეჭდებოდა. ამ წიგნში ბევრი საინტერესო თეორიული ვარიანტის ნახვა შეიძლებოდა. საქართველო ამ ინფორმატორს მცირე რაოდენობით იღებდა და ძირითადად წამყვან მოჭადრაკეებს აძლევდნენ. რამდენიმე ცალი მეც შემხვდა. ოჯახში მეცადინეობას ვერ ვახერხებდი. დედა ავადმყოფობდა და სამსახურიდან დაბრუნებულს უამრავი საქმე მხვდებოდა. როცა შეჯიბრზე მივემგზავრებოდი, ეს წიგნები თან მიმქონდა და თამაშის შემდეგ ვარჩევდი პარტიებს, თეორიულ სიახლეებს ვეცნობოდი.

1972 წელს მე და თ. ხმიადაშვილი ვთამაშობდით უკრაინის ქ. ჟდანოვში, საბჭოთა კავშირის პირველობის ნახევარფინალში. რამდენიმე ტურის შემდეგ თამრიკომ მიიღო დეპეშა: მამა მძიმედ არის და ჩამოდიო. ჟდანოვს აეროპორტი არ ჰქონდა. თბილისში დონეცკიდან უნდა გამოფრენილიყავი. ტურნირის ადგილობრივმა ორგანიზატორებმა უთხრეს თამრიკოს, ვერაფრით დაგეხმარებითო. დონეცკში

ციცინო კახაბრიშვილი
საერთაშორისო ტურნირი.
ჰალე,(გდრ), 1973

ეს დეპეშა აეროპორტის უფროსს აჩვენე და სავარაუდოდ, ბილეთს მოგცემსო. თამრიკო ძალიან ცუდად იყო. მივატოვე ტურნირი და მასთან ერთად გავემგზავრე დონეცკში. შევედი აეროპორტის უფროსთან, დეპეშა ვაჩვენე. მან დარეკა და მითხრა, მიდი სალაროში და ბილეთს მოგცემენო. ბილეთი ავიღე, მაგრამ თამრიკო ვერ მივატოვე და თვითმფრინავის გაფრენამდე დავრჩი მასთან. თვითმფრინავის რეისი სალამოს იყო დანიშნული. რეგისტრაციის დროს დავინახე ჩემი ნაცნობები. მე მათთან სადიპლომო პრაქტიკა გავიარე. თამრიკო მათ ჩავაბარე და წავედი ავტოსადგურში, რომ ჟდანოვში დავბრუნებულიყავი. სალაროსთან დამხვდა ზედახორა. თურმე ბოლო რეისი გადიოდა ჟდანოვის მიმართულებით, მსურველი კი ბევრი იყო. ვდგავარ და ვფიქრობ: რა ვქნა ახლა მე? გადავწყვიტე, დავლოდებოდი ავტობუსის გასვლას, იქნებ მძღოლს ფეხზე დადგომის ნება მოეცა. თუ ეს ვერ მოხერხდებოდა, სასტუმროს მოვძებნიდი, ღამეს გავათევდი და დილით გავემგზავრებოდი ჟდანოვში. ამ ფიქრებში ვარ, რომ ჩემთან მოვიდნენ ახალგაზრდა, 20 წლამდე ბიჭები და რუსულად მითხრეს: „ჩვენ აფხაზეთიდან ვართ, დაგინახეთ, გიცანით, რომ ქართველი ხართ და ბილეთი თქვენთვისაც ავიღეთო“. რა თქმა უნდა, ბილეთის ფული გადავიხადე. ამ 4 ბიჭიდან არც ერთი არ იყო ქართველი. სასტუმროში შუაღამეს დავბრუნდი. დაღლილი ვიყავი, განერვიულებული და ცუდად მეძინა. მეორე დღეს კარგად ვერ ვითამაშე და წავაგე.

1973 წელს მესამედ გავხდი საქართველოს ჩემპიონი და გამაგზავნეს გერმანიის ქ. ჰალეს საერთაშორისო ტურნირზე. დაუმარცხებლად ვითამაშე და II საპრიზო ადგილი დავიკავე. ბოლო ორი ტური დილის 8 საათზე დაგვანწყებინეს. ასეთ რეჟიმს შეჩვეული არ ვიყავი, საბრძოლველად რაღაც ვერ განვენწყე და ბოლო ორი პარტია ყაიმით დავამთავრე. მომენიჭა საერთაშორისო ოსტატის ერთი ბალი. სამ წელიწადში უნდა შემემსრულებინა მეორე ბალიც და მომანიჭებდნენ საერთაშორისო ოსტატის წოდებას. მაშინ საზღვარგარეთელი მოჭადრაკეები თამაშის დონით ჩამოუვარდებოდნენ საბჭოთა მოჭადრაკეებს და საზღვარგარეთ ბევრად უფრო ადვი-

ლი იყო თამაში, ვიდრე საბჭოთა კავშირში. საერთაშორისო ოსტატის ნორმა ადვილი შესასრულებელი იყო, მთავარია მონაწილეობა მიგელო საზღვარგარეთ გამართულ ტურნირებში. აქვე ვიტყვი, რომ 1976 წელს მე და ნ. გურიელი გავხდით საქართველოს ჩემპიონები და ჩვენ უნდა გავმგზავრებულიყავით საზღვარგარეთ საერთაშორისო ტურნირზე (დადგენილი წესით საქართველოს ჩემპიონებს გზავნიდნენ), მაგრამ გავზავნეს ნ. გურიელი და ქ. მელაშვილი.

გერმანიაში ერთი შემთხვევა დამამახსოვრდა. მასპინძლებმა ბანკეტი გადაგვიხადეს რესტორანში. ტურნირის ყველა მონაწილე იქ იყო. მოპირდაპირე მაგიდასთან ისხდნენ ახალგაზრდა გერმანელი ბიჭები თეთრი ყელსახვევებით. მათ დაუმთავრებიათ სავალდებულო სამხედრო სამსახური და ტრადიციისამებრ, თეთრ ყელსახვევზე ხელს აწერინებდნენ სხვადასხვა პირს. მოულოდნელად მოვიდნენ ჩვენს მაგიდასთან და მთხოვეს ხელის მოწერა. ჩემი გვარი დავწერე ჯერ ქართულად და შემდეგ გერმანულად, რომ მათთვის გასაგები ყოფილიყო.

1974 წელს 10 მაისიდან 6 ივნისამდე რიგა მასპინძლობდა ქალთა შორის მსოფლიო პირველობის ნახევარფინალურ მატჩს. თამაშობდნენ ნანა ალექსანდრია და მართა ლიტინსკაია. სწორედ ამ პერიოდში იურმალაში გაიმართა საქართველოს, უკრაინისა და ლატვიის მოჭადრაკეთა ნაკრები გუნდების ამხანაგური შეხვედრა. (თენგიზ გიორგაძის მიერ გამოცემულ წიგნში „ქართული ჭადრაკის მატჩანე“, ტ. I, გვ. 124, ეს ინფორმაცია გამორჩენილია). ჩვენ გამოვნახეთ დრო და ჩავედით რიგაში, დავესწარიტ ნანას თამაშს, ვუგულშემატკივრეთ. ერთხელ ნანაც გვეწვია იურმალაში. საღამოს ყველანი ბარში შევედით, გვინდოდა, ნანა გავგერთო. თამაშის დროს ძალიან კარგია, თუ მოჭადრაკე ცოტა ხნით მაინც დაივიწყებს ჭადრაკს, განიმუხტება. ვილაცამ მოიგონა: მოდით, ერთმანეთს საიდუმლო წერილები მივწეროთ და აბა, თუ გამოვიცნობთ, ვისი მიწერილიაო. ერთმა ქალბატონმა მიიღო წერილი: „მე ძალიან მომწონს შენი თვალეები, განსაკუთრებით მარჯვენა“. ერთმა ვაჟბატონმა დაიჟინა: „მე აუცილებლად

მომივა წერილი, აუცილებლად მომივაო“. მართლაც მიიღო წერილი: „მე შენ გალმერთებ“ და მან ამაყად გადმოგვხედა ყველას. მე ვუთხარი, ეს წერილი შენ თვითონ მისწერე საკუთარ თავს, იმიტომ იყავი ასე დარწმუნებული - „მე აუცილებლად მომივაო“ და ა.შ. ნანა გავამხიარულეთ და გავაცილეთ.

მე და მ. ლიტინსკაიას (ქალიშვილობის გვარი იყო შუელი) რამდენჯერმე გვითამაშია ერთ ტურნირში. იგი ღვოვში ცხოვრობდა და მისი პირველი მწვრთნელი იყო კარტი. 1967 წელს სოჭში გაიმართა საკავშირო მასობრივი ტურნირი. მ. შულმა იმით დამამახსოვრა თავი, რომ სვლის გაკეთების შემდეგ გარბოდა და ყველას დასანახად თავის მწვრთნელს ელაპარაკებოდა.

1977 წელს საბჭოთა კავშირის პირველობის ნახევარფინალი ჩატარდა დნეპროპეტროვსკში. ვთამაშობდით საჭადრაკო კლუბის დარბაზში. დარბაზს წინ ჰქონდა შუშებით გამოყოფილი ლოჯია. ვხვდებოდი მ. ლიტინსკაიას. შევამჩნიე, რომ ის ჩემ უკან, ზევით რალაცას უყურებდა. მივტრიალდი

მარცხნიდან: ციციკო კახაბრიშვილი, თამარ ხმიადაშვილი და ნანა იოსელიანი. თბილისი, 1975

და დავინახე შუშების უკან მდგომი მისი პირდაღებული მწვრთნელი, რომელიც რაღაცას ანიშნებდა.

1974 წელს ვთამაშობდი ბელორუსიის ქ. გომელში, საბჭოთა კავშირის პირველობის ნახევარფინალში. ეს ქალაქი იმით დამამახსოვრდა, რომ აქვთ მუზეუმი, მეორე მსოფლიო ომის ამსახველი სურათებითა და მოგონებებით. ბელორუსიაში ბევრი ტყე ყოფილა და ამან ხელი შეუწყო პარტიზანული მოძრაობის ფართოდ გაშლას. მუზეუმში 11 წლის ბიჭის სურათია. მას თურმე ოჯახი ამოუწყვეტეს, თვითონ სასწაულად გადარჩა, შეძლო შეერთებოდა პარტიზანებს და მათთან ერთად მონაწილეობდა ბრძოლებში. მას მტრის 9 ჯარისკაცი მოუკლავს და თვითონაც დაღუპულა. მუზეუმში ახალგაზრდა ლამაზი ქალბატონის სურათია, გიტარით ხელშია გადაღებული. ის იატაკქვეშა ორგანიზაციის წევრი ყოფილა. მტერს შეუპყრია, მაგრამ მას არავინ არ გაუცია, თავი ღირსეულად ეკავაო.

სამწუხაროდ, 1986 წელს ჩერნობილის ტრაგედიის შემდეგ გომელი ერთ - ერთი ქალაქი იყო, რომელიც რადიაციულ ზონაში მოჰყვა.

1975 წელს გავხდი სპორტული საზოგადოებების პროფკავშირების ცენტრალური საბჭოს ჩემპიონი. სინამდვილეში ეს იყო ყველა არსებული სპორტული საზოგადოების საკავშირო პირველობა. საბჭოთა კავშირის პირველობის შემდეგ ეს თავისი მნიშვნელობით მეორე ტურნირი იყო, თამაშდებოდა მცირე ოქროს მედალი. ამ ტურნირის შედეგი მოსკოვის საინფორმაციო გამოშვება „Время“-მ გადმოსცა.

1990 წელს მოსკოვში გამოცემულ წიგნში „Шахматы. Энциклопедический словарь“, გვ. 288, წერია, რომ ტურნირი იმართებოდა 2 წელიწადში ერთხელ. შემდეგ წლების ჩამონათვალია, როდის გაიმართა ტურნირი, ვინ გახდა ჩემპიონი. აღნიშნულია, რომ 1973 წელს ჩემპიონი იყო ნანა ალექსანდრია, ხოლო 1977 წელს ჩემპიონი გახდა კინსიგო. საერთოდ გამოტოვებულია 1975 წელი. რას ნიშნავს ეს? ალექსანდრიას ვერ გაუბედეს ჩამონათვალიდან ამოღება, მე კი ამომიღეს, რომ ისტორიას კიდევ ერთი ქართული გვარი არ შემორჩენოდა.

1975 წელს ზევით აღნიშნულ ტურნირზე გადადებულ პარტიებს მირჩევდა ზურაბ მიქაძე. მან დიდი წვლილი შეიტანა ჩემს გამარჯვებაში.

1976 წელს უკრაინის ქალაქ პოლტავაში ჩატარდა საბჭოთა კავშირის პირველობის ნახევარფინალი. ვთამაშობდით მე და ქეთინო მელაშვილი. ქეთინოს მწვრთნელი ოთარ თურქესტანიშვილი ცოლ-შვილთან ერთად იყო წამოსული. მე მწვრთნელად წაყვანა მთხოვა მსცოვანმა მოჭადრაკემ ნიკოლოზ სოროკინმა. მისი შვილიშვილი ცხოვრობდა დნეპროპეტროვსკში და უნდოდა ტურნირის შემდეგ მას სწვეოდა. მოგვიანებით ჩამოვიდნენ ქეთინოს მამა და ჩემი და ციალა.

მე ლიდერთა ფგუფში ვიყავი. ფინიშზე ვხვდებოდი ქ. მელაშვილს. ჩემ გასაგონად ო. თურქესტანიშვილი ამბობდა: დაუშვებელია, როცა მოწინააღმდეგეები წინასწარ თანხმდებიან, როგორ დაამთავრონ პარტია. მე წინააღმდეგი ვარ, თუნდაც, ნახევარი ქულის მიცემისო. ამას ამბობდა რამდენიმე ტურით ადრე, ასე ვთქვათ, წინასწარ იჭერდა თადარიგს. ასეთმა ლაპარაკმა გამანანყენა. მე არაფრის შეთავაზებას არ ვაპირებდი. ფინალში გასასვლელად მოგება მჭირდებოდა და მოვიგე კიდევ. თვითონ ქეთინო ძალიან ღირსეული პიროვნებაა. მას დღესაც პატივს ვცემ.

ო. თურქესტანიშვილთან დაკავშირებით კიდევ ერთ ეპიზოდს გავიხსენებ. 1977 წელს, როგორც ზევით უკვე აღვნიშნე, ვთამაშობდი დნეპროპეტროვსკში. მწვრთნელად ისევ ნიკოლოზ სოროკინი წავიყვანე მისივე თხოვნით, რათა შვილიშვილი ენახა. ტურნირში ქ. მელაშვილიც თამაშობდა. ტურნირის ორგანიზატორებმა ნ. სოროკინს შესთავაზეს ყოფილიყო ტურნირის მთავარი მსაჯი, რაზეც ის დათანხმდა. გადადებული პარტიის გარჩევა რომ ვთხოვე, უარი მითხრა. მე ოთარმა ამიკრძალა შენი პარტიების გარჩევა, როგორ შეიძლება მსაჯი მოთამაშეს ეხმარებოდესო. ასე მითხრა: „Отари меня атакавал“. ასე დავრჩი უმწვრთნელოდ.

ისე, ო. თურქესტანიშვილი განათლებული კაცი იყო, სასიამოვნო მოსაუბრე. იუმორის გრძნობა ჰქონდა. ძალიან კარგი მწვრთნელი იყო. დამწყებ მოჭადრაკეებს გამბიტებს ათამაშებდა, ამიტომ მას ზედმეტი სახელი - „გამბიტო“ შეარქვეს. 1981 წელს მას მიენიჭა საქართველოს დამსახურებული მწვრთნელის წოდება.

უკრაინის სხვადასხვა ქალაქში მითამაშია და ყველგან სტუმართმოყვარე და კარგი ადამიანები მხვდებოდნენ, მაგრამ პოლტავის მცხოვრებნი მაინც გამორჩეულები იყვნენ. მაყურებლები მე არ მიცნობდნენ, მაგრამ მაინც ბევრი გულშემატკივარი მყავდა. ტურნირის დახურვაზე მე დამსწრე საზოგადოებას მადლობა გადავუხადე მხარდაჭერისთვის.

პოლტავა იმითაც არის საინტერესო, რომ ვახტანგ VI-ის მიერ რუსეთში წაყვანილი ქართველების დიდი ნაწილი იქ ჩაუსახლებიათ. მე ვიკითხე, ქართული გვარები თუ იყო შემორჩენილი. მითხრეს: „მარტო ოდიშელიძეა, იმასაც ორი ქალიშვილი ჰყავს და ეს გვარიც დაიკარგება“.

1709 წლის 28 ივნისს ქ. პოლტავის მისადგომებთან გაიმართა ცნობილი ბრძოლა რუსებსა და შვედებს შორის, რომელშიც თვით პეტრე I მონაწილეობდა. უკრაინელებს ამ ბრძოლისადმი მიძღვნილი მემორიალური კომპლექსი შეუქმნიათ. პეტრე I-ის ძეგლი იმ ადგილას დაუდგამთ, სადაც ბრძოლის წინ ბრძანებას კითხულობდა. ეს ძეგლი საინტერესოა იმით, რომ პეტრე დიდის ზუსტი ასლია. პეტრე I ყოფილა 2 მეტრზე მაღალი კაცი, ფეხის ტერფი კი პატარა ჰქონია. ასევე ძეგლი დაუდგეს ქალაქის კომენდანტ პოლკოვნიკ კელინს და ქალაქის დამცველებს. ბრძოლის შემდეგ პეტრე I სადაც ისვენებდა, იმ ადგილზეც ძეგლი აღუმართავთ. ბრძოლაში 1345 ჯარისკაცი და ოფიცერი დაღუპულა. ისინი ერთად დაუკრძალავთ და იმ ადგილზე დიდი გორაკია. გორაკის თავზე ძალიან დიდი ზომის ჯვარია აღმართული. მუზეუმში იმ პოლკებისა და ბატალიონების ჩამონათვალია, რომლებიც ბრძოლაში მონაწილეობდნენ. მათ შორის არის ქართველ ჰუსართა პოლკიც. ვუყურებდი გორაკს და სევდა მიპყრობდა. ვინ იცის, რამდენი ქართველი განისვენებდა იქ.

პოლტავაში უცხოვრია პოეტსა და მწერალს ი. კოტლიარევსკის. მისი სახლიც მოვინახულეთ და მისი ლიტერატურულ - მემორიალური მუზეუმიც. ასევე პოლტავაში მოღვაწეობდა

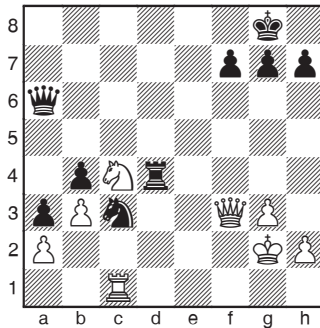
ცნობილი მწერალი ვ. კოროლენკო. იქვე არის დაკრძალული. მის სახლში მუზეუმია გახსნილი და მის საფლავზე ძეგლია აღმართული.

პოლტავის გუბერნიაში შედიოდა ქ. მირგოროდი, სადაც დავით გურამიშვილი დასახლდა. ტურნირის დამთავრების შემდეგ მე და ჩემი და გავემგზავრეთ მირგოროდში. დ. გურამიშვილის მუზეუმის დირექტორი ნინა დავიდენკო მომხიბლავი ქალბატონი იყო, ქართველების დიდი პატივისმცემელი. დაგვათვალისწინა მუზეუმი, სამახსოვრო წიგნში ჩანაწერები დავტოვეთ, ვისაუბრეთ, ჩვენი თავი გავაცანით. მან გვიჩნია, აქვე, ახლოს ცნობილი „Сорочинская ярмарка“ არის გამართული და დაათვალისწინეთო. გამოგვაცილა გზამდე, გავვიჩერა მანქანა და გავგამგზავრა. უკრაინელები ცდილობენ შეინარჩუნონ თავიანთი ტრადიციები. 1976 წელსაც ისე იყო იქ ყველაფერი, როგორც ნ. გოგოლს აქვს აღწერილი მოთხრობაში „Сорочинская ярмарка“, ოღონდ უფრო დიდი მასშტაბით. უზარმაზარ ველზე გაშლილ ფარდულებში უკრაინის ყველა საწარმო ყიდიდა საკუთარ პროდუქციას. ყველა ფარდულის შემოვლა შეუძლებელი იყო. ჩვენ შთაბეჭდილებით სავსე დავბრუნდით თბილისში. რამდენიმე დღის შემდეგ მივიღეთ წერილი მირგოროდიდან. ჩვენი წამოსვლის შემდეგ გაზეთებს ფართოდ გაეშუქებინათ ტურნირი და მუზეუმის დირექტორმა ეს სტატიები გამოგვიგზავნა.

1976 წელს საბჭოთა კავშირის პირველობა ჩატარდა თბილისში. 18 მონაწილიდან 6 ქართველი ვიყავით: ნ. გაფრინდაშვილი, ნ. ალექსანდრია, ნ. იოსელიანი, ნ. გურიელი, თ. ხმიადაშვილი და მე. ამ ტურნირში დამამახსოვრდა ნონასთან შეხვედრა. ძირითადი დროის ამონურვის შემდეგ ჩვენი პარტია გადაიდო. ამ დროს ჩემი მწვრთნელი ოფიციალურად იყო თ. კიკიანი (მის ჯგუფში ვიყავი ჩანერილი), მას ევალებოდა ჩემი პარტიების გარჩევა, მაგრამ მან მითხრა, ნონას წინააღმდეგ პარტიას ვერ გაგირჩევო. ჩემი ბიძაშვილი მამუკა

ჩლაიძე მუშაობდა კიბერნეტიკის ინსტიტუტში და ეს პარტია მან და მისმა თანამშრომლებმა გამირჩიეს. მე შევძელი ყაიმით დამემთავრებინა შეხვედრა მსოფლიოს მოქმედ ჩემპიონთან. გთავაზობთ გადადებულ პარტიას:

კახაბრიშვილი - გაფრინდაშვილი
თბილისი, 1976 წ.

42. ♖f1 f6 43. ♖f2 ♜d8 44. ♗e5 ♜d5 45. ♗c4 ♜d8 46. ♗e5 ♜e6 47. ♗c4 ♜e8 48. ♗a5 ♜d5 49. ♜xd5+ ♗xd5 50. ♜d2 ♗c3 51. ♗f3 ♗f7 52. ♗c4 ♗e6 53. ♜c2 h5 54. ♗e3 ♜d8 55. ♗a5 ♜d6 56. ♗c4 ♜d8 57. ♗a5 ♗d1+ 58. ♗e2 ♗c3+ 59. ♗e3 ყაიმი. პოზიცია გამეორდა 3-ჯერ.

ამ ტურნირში აღსანიშნავია ჩემი შეხვედრა ტატიანა ზატულოვსკაიასთან. ის შემოქმედების ზენიტში იმყოფებოდა, შეასრულა საერთაშორისო დიდოსტატის ნოდება, მონაწილეობდა ფიდეს ზონალურ და საზონატშორისო ტურნირებში. ჩვენი პარტია დაძაბულად წარიმართა და გადაიდო. გადადებული პარტიის დამთავრებისას ორივე ძლიერ ცაიტნოტში აღმოვჩნდით. 7 სულა დაკიდებულ ისარზე გავაკეთეთ. ცაიტნოტში მატერიალურ უპირატესობას მივალწიე, მაგრამ მე პირველს ჩამომივარდა ისარი. მაშინ ასეთი წესი იყო: სხვა მაგიდაზე ხდებოდა პარტიის გარჩევა ჩანანერის მიხედვით და ბოლოს, გაირკვეოდა, შესრულდა თუ არა საკონტროლო სვლები. მთელი ამ პროცესის დროს, ვისაც ისარი ჩამოუვარდა, მისი საათი მუშაობდა, მისი დროის ხარჯზე ხდებოდა პარტიის გარჩევა. (აღვნიშნავ, რომ ამჟამად ეს

მანკიერი წესი აღარ არის, პარტიის გარჩევის დროს საათი გაჩერებულია). ჩვენც გადავსხედით სხვა მაგიდაზე და დავიწყეთ პარტიის ჩანაწერის გარჩევა. სვლების დადგენა შეიძლება დაწყებულიყო 41-ე სვლიდან, გადადებული პარტიის პოზიციიდან, კონვერტი იქვე გვედო მაგიდაზე, მაგრამ მსაჯებმა პირველი სვლიდან დაიწყეს. ტ. ზატულოვსკაია განგებ ნელავდა დროს. გავარჩიეთ, ვთქვათ, პირველი 8 სვლა, ის ამბობდა ეს ჩანაწერი გაუგებარიაო და პირველ სვლას უბრუნდებოდა. გადავიდოდით, ვთქვათ მე-20 სვლაზე, ის ისევ რამდენიმე სვლით უკან ბრუნდებოდა და ასე იყო დაუსრულებლად. გაუგებარი არაფერი იყო, ცაიტნოტამდე ყველა სვლა უშეცდომოდ იყო ჩანერილი. საბოლოოდ პარტიის გარჩევას 40 წუთი მოვანდომეთ, რაც მაქსიმუმ 10 წუთში იყო შესაძლებელი. მოსკოველი მსაჯებიც ტ. ზატულოვსკაიას ნება - სურვილს ემორჩილებოდნენ. ბოლოს მე პრეტენზია გამოვთქვი, რომ დრო განგებ იწელებოდა და მალე ჩემი ისარი ჩამოვარდებოდა. როგორც იქნა, ჩავედით ბოლომდე და აღმოჩნდა, რომ საკონტროლო სვლები გაკეთებული მქონდა. თამაში გავაგრძელეთ, მაგრამ დრო ცოტა მქონდა. 20 სვლაზე 20 წუთი იყო დარჩენილი. ცაიტნოტის დროს ვინერვიულე, შემდეგ ტ. ზატულოვსკაიასა და მსაჯების საქციელმა აღმაშფოთა. თანაც, სანამ ბოლოში არ ჩავედით, არ ვიცოდი, მოვასწარი საკონტროლო სვლების გაკეთება თუ არა. ნერვიულობისაგან უეცრად გავხდი ცუდად, კარგად ველარ ვითამაშე და საბოლოოდ, მოსაგები ენდშპილი გავაყაიმე. მთელი დარბაზი ხედავდა მოგების ელემენტარულ გზას. გთავაზობთ ამ პარტიას:

სახაბრიშვილი - ზატულოვსკაია

სსრკ ჩემპიონატი, თბილისი, 1976 წ.

1.c4 e5 2.♖c3 d6 3.♗f3 f5 4.d4 e4 5.♗d2 ♗f6 6.e3 g6 7.♙e2 ♙g7 8.b4 a5 9.bxa5 ♚xa5 10.♗b3 ♚a8 11.♙d2 0-0 12.a4 ♗a6 13.a5 ♚e7 14.♗a4 ♙d7 15.♙c3 ♙xa4 16.♚xa4 c5 17.♚a2 ♚ae8 18.0-0 ♗h8 19.♚a1 g5 20.♚d1 f4 21.dxc5 dxc5 22.♚ad2 ♗b4 23.♚a3 ♗a6 24.♚d6 ♚c8 25.♙xf6 ♙xf6 26.♚d7 ♚e5 27.♚xb7 fxe3 28.fxe3

შcd8 29.შc1 ზb4 30.შdd7 შxd7 31.შxd7 ზc6 32.შd2 შf5 33.g4
შe6 34.შd6 შf7 35.შd7 ზe7 36.შe1 ზg8 37.შd5 ზb4 38.შf5 შe6
39.შxf8+ ზxf8 40.შd1 ზd6 41.ზf1 ზc7 42.h3 ზd3 43.ზg2 შxc4
44.ზd2 შe6 45.ზxe4 c4 46.შc2 ზc5 47.ზxh7+ ზg7 48.ზf2 შd6
49.ზf1 ზxa5 50.ზf5 ზd3+ 51.ზe2 ზe5 52.ზg3 შb4 53.შd1 შb2+
54.ზc2 შb7 55.ზe4 შf7 56.ზxg5 შf6 57.h4 ზb6 58.ზf5 c3 59.შd5
შe7 60.ზe6+ ზf6 61.შe4 შd6 62.g5+ ზe7 63.ზd4 ზc7 64.h5 შa6+
65.ზf2 შa2+ 66.შc2 შa1 67.შb3 შb2+ 68.შxb2 cxb2 69.ზe2
ზf7 70.g6 ზh6 71.ზb1 ზf6 და 87 -ე სვლაზე პარტია ყაიმით
დამთავრდა.

ერთხელ სათამაშო დარბაზში ადრე მივედი, დავჯექი და გადადებული პარტიის გარჩევა დავინყე. დამინახა მია ჩიბურდანიძემ, მოვიდა და დამეხმარა პარტიის გარჩევაში. მე ცოტა უარესი პოზიცია მქონდა, მაგრამ მან საყაიმო ვარიანტს მიაგნო, იმედი მომცა, აუცილებლად ყაიმს გააკეთებო. მართლაც, პარტია ყაიმით დავამთავრე. ეს შემთხვევა არ მავინყდება და მაიას დიდი პატივისცემით ვიხსენებ.

1977 წელს საქართველოს პირველობა ჩატარდა თბილისში. ვთამაშობდით ჭადრაკის სასახლის სცენაზე. ერთ-ერთი პარტიის მსვლელობისას გავაკეთე სვლა და ველოდებოდი მონინალმდეგეს. გავიდა დრო და ის არ გამოჩნდა. გავედი მოსაძებნად. კულისებში არ იყო. დავტოვე სცენა და დერეფანში გავედი. იქ მწვრთნელების ოთახები იყო ჩამწკრივებული. ჩამოვიარე ოთახები. ერთ-ერთ ოთახში თავზე წავადექი ჩემს მონინალმდეგეს და მის მწვრთნელს, რომლებიც ჩვენს პარტიას არჩევდნენ. შოკში ჩავვარდი. ვიკითხე: რა არის ეს - მეთქი. რა იყო? უხეშად მითხრა ჩემმა მონინალმდეგემ ისე, რომ ოდნავაც არ შეცბუნებულა. დავბრუნდი სცენაზე, მაგრამ ვფიქრობდი იმაზე, რაც დავინახე და არა - სვლებზე. პარტია უბრძოლველად წავაგე. მახსოვს, ამ მოჭადრაკეს 1975 წელს რომ მოვუგე, ის მწვრთნელს შესჩიოდა, რა არის რა, სულ ვაგებ ციცინოსთანო და მომავალში მოგების თავისებური გზაც მონახა.

1977 წელს სპორტსაზოგადოება „ბურევესტნიკის“ საკავშირო პირველობის ნახევარფინალი ჩატარდა მაიორში.

მაიორი რიგასთან ახლოს მდებარე საკურორტო ქალაქია. აქ წარმატებით ვითამაშე და გავედი ფინალში. ერთი შემთხვევა დამამახსოვრდა. სასტუმროში ვცხოვრობდი თბილისელ მოჭადრაკესთან, რომელიც იყენებდა ლინზებს სათვალის ნაცვლად. უკვე საღამო იყო, დასაძინებლად ვემზადებოდი, რომ აბაზანიდან აღელვებული გამოვარდა ჩემი კოლეგა და მითხრა, ლინზებს ვრეცხავდი და ერთი ნიჟარაში ჩამივარდაო. დავამშვიდე, ვუთხარი, რომ ნყალი შორს ვერ წაიღებდა და ვიპოვიდით. სასწრაფოდ გადავკეტე ნყალი, დავშალე ნყლის მილები და ერთ-ერთ მუხლში ლინზაც ვიპოვე. ახლა მილების შეერთება დავინყე, მაგრამ კარგად ველარ ავანყე, ნყალი გამოდიოდა. ამაზე ხმა არ ამოგვიღია. სანამ იქ ვცხოვრობდით, ნყალს ვწმენდდით. გვეშინოდა, ჩვენი ნამოქმედარი ვინმეს გაეგო.

1977 წელს ზაფხულში მე და თამარ ხმიადაშვილი ვთამაშობდით ალმა-ათაში, სპორტსაზოგადოება „ბურევესტნიკის“ საკავშირო პირველობაზე. მაშინ თბილისიდან ალმა-ათამდე თვითმფრინავის პირდაპირი რეისი არ იყო. ალმა-ათაში ტაშკენტის გავლით შეიძლებოდა მოხვედრა. ტაშკენტში თავისუფალი დრო გვქონდა და გადავწყვიტეთ ქალაქის დათვალიერება. ძველი ხორეზმის სახელმწიფო განთავსებული იყო ახლანდელი უზბეკეთის ტერიტორიაზე. ასე რომ, ჯალალ-ედ - დინის სამშობლოში აღმოვჩნდით. სხვათა შორის, თემურ ლენგი უზბეკეთის ტერიტორიაზე - სამარყანდშია დაკრძალული. დამამახსოვრდა ძველი უბნები. ქუჩაში ტროტუარი არ იყო. ქუჩის ორივე მხარეს ჩამწკრივებულ თიხის სახლებს შემოვლებული ჰქონდა თიხის ღობეები. სახლებს ფანჯრები არ ჰქონდა, რომ ჰარამხანის ქალებს ქუჩაში არ გამოეხედათ. შეგვხვდნენ ნაციონალურ ტანსაცმელში გამოწყობილი ქალები. ძალიან ცხელოდა. ცას ვერ დაინახავდი. ზევით, 2 მეტრის სიმაღლეზე იყო ყავისფერი ბურუსი, რომლის იქით არაფერი ჩანდა.

მეგონა, რომ ცა და მზე ყველგან ერთნაირი იყო. თურმე არა. ამას მივხვდი ტაშკენტში ყოფნისას. იქ საერთოდ არა აქვთ ცა.

ალმა- ათაშიც ძალიან ცხელოდა. ქუჩაში ასფალტს ფეხს რომ ვაბიჯებდით, ასფალტი ფორმას იცვლიდა. ალმა-ათა ლამაზი და სუფთა ქალაქია. იქვე, ახლოს ალა-თაუს მთები ჩანს. ქალაქს წყალი არ აკლია. ქუჩაში ტროტუარს მიუყვება სარწყავი არხი, რომლითაც ირწყვება ხეები და ნარგავები. ყაზახები თავაზიანი ხალხია, სტუმართმოყვარე.

თავიდანვე ლიდერთა ჯგუფში ვიყავი. ბოლოსწინა ტურში შევხვდი მოსკოველ ფურმანს. მთელი პარტიის განმავლობაში უკეთესი პოზიცია მქონდა, მაგრამ ბოლოს დავუშვი შეცდომა. პარტია გადაიდო. არ ვიცოდი, შევძლებდი ყაიმის გაკეთებას თუ ვერა. წაგების შემთხვევაში შემდეგ ეტაპზე - საკავშირო პირველობის ნახევარფინალში ვეღარ

სხედან მარცხნიდან: ქსენია გოგიავა, ნანა ალექსანდრია, ელისო კაკაბაძე, ნონა გაფრინდაშვილი, ლილი წეროძე (ჭადრაკის სასახლის დირექტორი), მარინე ჩომახიძე და თამარ ხმიადაშვილი.
დგანან მარცხნიდან: ლეილა ნაჭყებია, თამარ კაჭარავა და ციციწო კახაბრიშვილი
თბილისი, 1972.

გავდიოდი. თამაშები დილას იმართებოდა, შემდეგ მივდიოდი სასადილოდ. ვზივარ რესტორანში მოჭადრაკეებისთვის გამოყოფილ მაგიდასთან და რომ იტყვიან, „დანა პირს არ მიხსნის“. ჩემზე უბედური არავინ არის. ვფიქრობ: ამხელა გზა გამომივლია, ამ სიცხეში თამაშით თავი დავიტანჯე და ერთი მცდარი სვლის გამო ყველაფერი წყალში მიყრება. ვხედავ, გვერდით მაგიდასთან ტრიალებენ ოფიციანტები. მხიარულობენ, ერთმანეთს სიცილით ელაპარაკებიან, არაფერი ანუხებთ. შემშურდა მათი, რა ბედნიერები არიან, რომ ოფიციანტები არიან და არ თამაშობენ ჭადრაკს. მეორე დღეს გადადებული პარტიების დამთავრებისას ეს პარტია გადავარჩინე, ყაიმი გავაკეთე, ბოლო პარტიაც მოვიგე და შემდეგ ეტაპზე გავედი.

1978 წელს სპორტსაზოგადოება „ბურევესტნიკის“ საკავშირო პირველობის ფინალს უკრაინის ქალაქი იალტა მასპინძლობდა. იალტა შავი ზღვის პირას მდებარე ულამაზესი საკურორტო ქალაქია. იუგოსლაველებს აუშენებიათ 4 - ვარსკვლავიანი სასტუმრო „იალტა“, რომელშიც მოჭადრაკეები ვცხოვრობდით. საქართველოს შავიზღვისპირა ქალაქებში ზაფხულში ხშირია წვიმა. იქ თურმე ზაფხულში წვიმა არ მოდის. სასტუმროში ვნახეთ მსოფლიოს სხვადასხვა კუთხიდან ჩამოსული ავადმყოფები, რომლებსაც ხერხემლის პრობლემები ჰქონდათ და იალტაში იტარებდნენ სამკურნალო პროცედურებს. იქაურ წყალს სამკურნალო თვისებები ჰქონია.

დავათვალიერეთ კავკასიის მეფისნაცვლის მ. ვორონცოვის სასახლე. მის სასახლემდე მისვლა ხმელეთიდანაც შეიძლება და ზღვითაც. იალტიდან ვიმგზავრეთ კატერით. ამ დროს ზღვაზე ღელვა იყო. ისეთ დღეში ჩავცვივდით, რომ ვინანეთ კატერში ჩაჯდომა. უკან ავტობუსით დავბრუნდით.

ერთ-ერთმა მსაჯმა, მოსკოველმა ქალბატონმა შემომთავაზა, დასვენების დღეს ღვინის სადეგუსტაციო დარბაზი დავათვალიეროთო. ხათრით უარი ვერ ვუთხარი. უკრაინელები ამაცობენ თავიანთი მაღალი ხარისხის ღვინოე-

ბითა და პორტვეინებით. წაგვიკითხეს ლექცია: რამდენი ჯიშის ყურძენი მოჰყავდათ და რამდენი დასახელების ღვინოს აწარმოებდნენ. ასევე, რომელ ღვინოს რომელი დაავადების სამკურნალოდ იყენებდნენ. ახასიათებდნენ რომელიმე ღვინოს და მაშინვე გვასინჯებდნენ 20 გრამს. ასე, თანდათან, 10 დასახელების ღვინო და პორტვეინი გაგვასინჯეს. სადეგუსტაციო დარბაზი ნახევრად სარდაფში მდებარეობდა. დამთავრდა ლექცია. თავს ძალიან კარგად ვგრძნობდი, მაგრამ კიბეზე ასვლა გამიჭირდა. თან ვცდილობდი, მსაჯს არ შეემჩნია ეს.

1979 წელს საქართველოს პირველობა ჩატარდა აბაშაში. ვლიდერობდით მე და თამილა მესხი. ტურნირი დასასრულს უახლოვდებოდა. დავამთავრე პარტია, დავჯექი დარბაზში და თვალს ვადევნებდი თ. მესხის თამაშს. გუნებაში მის წაგებას ვნატრობდი. ამ დროს შემოვიდა თამილას მამა, დარბაისელი, კეთილშობილი კაცი. მე რომ დამინახა, მითხრა: მომილოცავს მოგება, ღირსი ხარ, რომ ჩემპიონი გახდეთ. ავდექი და გამოვედი დარბაზიდან. აღარ შემეძლო მეფიქრა, ნეტავი თამილამ წააგოსო. საბოლოოდ, ჩემპიონი თ. მესხი გახდა.

1980 წელს სპორტული საზოგადოება „ბურევესტნიკის“ საკავშირო პირველობის ნახევარფინალური ტურნირი იალტაში ჩატარდა. კარგად ვითამაშე, გავედი ფინალში. ტურნირის დახურვას დავესწარი, ყველას გამოვემშვიდობე და წამოვედი. ტურნირის დარბაზიდან სასტუმროსკენ მიმავალ გზაზე მდებარეობდა პატარა ეკლესია. შევიარე ეკლესიაში და დაკეტილი დამხვდა. ეზოში მოხუცი ქალბატონი იჯდა თეთრი თავსაფრით. ვთხოვე, ხვალ დილით ადრე მივემგზავრები, თუ შეიძლება ჩემ სახელზე სანთელი დაანთეთ - მეთქი და ხუთმანეთიანი გავუწოდე. ქალმა გამიღიმა და ფული გამომართვა, კარგო, მითხრა. იმ ღამით სიკვდილს გადავურჩი.

იალტიდან დილის 6 საათზე გადიოდნენ ტროლეიბუსები სიმფეროპოლის მიმართულებით. სიმფეროპოლიდან კი

თვითმფრინავის რეისი იყო თბილისამდე. რადგან ასე ადრე უნდა ავმდგარიყავი, ჩავალაგე ბარგი და სალამოს 10 საათზე დავიძინე. ჩემს ოთახში მცხოვრები კ. ლუნკინა უკრაინელი იყო და ტურნირის დახურვის შემდეგ ავტობუსით გაემგზავრა. იმ სასტუმროში სალამოს 10 საათზე ჩემ გარდა არავის ეძინა. სასტუმრო „იალტაში“ იყო რესტორნები - „ბროლის დარბაზი“, „მარმარილოს დარბაზი“, ბარები და კაფეები, რომლებიც სალამოს ხალხით ივსებოდა. სალამოს გადიოდა ფილმი „დათა თუთაშხია“. სასტუმროს მცხოვრებლებს ძალიან მოსწონდათ ეს ფილმი, იკრიბებოდნენ სართულის მორიგესთან და დიდი ინტერესით უყურებდნენ.

სასტუმროს ყველა ნომერს დიდი შუშის კარები ჰქონდა. კარებზე იმხელა სარკმელი იყო, რომ ადამიანი თავისუფლად გაძვრებოდა მასში. ღამე როცა მეძინა, ჩემს ნომერში ვილაც შემოსვლას ცდილობდა. მე გამეღვიძა, გავვარდი დერეფანში და სართულის მორიგეს დავეუძახე. მილიცია გამოვიძახეთ. მათ მითხრეს, რომ ასეთი შემთხვევები, ნომერში შესვლის მცდელობები ადრეც ყოფილა ამ სასტუმროში. ყველა ნომერს წინ ისეთი ფორმის აივანი ჰქონდა, რომ ნავარჯიშები კაცი ქვედა სართულიდან ადვილად მოხვდებოდა ზედა სართულზე. მითხრეს, რომ ვილაცას ასე მიულწევია მე-11 სართულამდე და ეტყობა, ძალამ უმტყუნა, მერე ჩამოვარდნილა. მე დროზე გამეღვიძა, ღმერთმა გადამარჩინა.

1980 წელს „ბურევესტნიკის“ საკავშირო ფინალურ ტურნირს ირპენი მასპინძლობდა. ირპენი კიევთან ახლოს მდებარეობს. ვცხოვრობდით მწერალთა დასასვენებელ სახლში. ამ ტურნირში დაუჯერებელი რამ შემემთხვა. ვეთამაშებოდი მინსკელ მოჭადრაკე ჩერნოვას. მან მეორმოცე სვლა გააკეთა და ყაიმი შემომთავაზა. მე 5 წუთი მქონდა დარჩენილი მეორმოცე სვლის გასაკეთებლად. დავიწყე ფიქრი: უკეთესი პოზიცია კი მაქვს, მაგრამ მოგების გზა არ ჩანს. ეს პარტია რომ გადავდო, მთელი ღამე უნდა გავათენო გარჩევაში. ისე დავიღლები, რომ შეიძლება ამის გამო სხვა პარტია წავაგო. თანაც ეს გოგონა ჩემს მწვრთნელს მოსწონდა. ნეტავი ვის

გაურჩევს იგი პარტიას, მე თუ ჩერნოვას? ფიქრებში გართულს მსაჯის ხმა მომესმა, ისარი ჩამოგივარდაო. 5 წუთი გასულა, მეორმოცე სვლის გაკეთება კი ვერ მოვასწარი. სანამ აზრზე მოვედი რა დამემართა, ჩერნოვამ მსაჯს უთხრა: „ჩვენ უკვე ყაიმზე შევთანხმდითო“. გამახსენდა ვაჟა: „ჩვენ ვიტყვით, კაცნი ჩვენა ვართ, მარტოთ ჩვენ გვზრდიან დედანი“.

1981 წელს თბილისში ჩატარდა ქალთა შორის მსოფლიო პირველობის პრეტენდენტთა ფინალური მატჩი ალექსანდრია - იოსელიანი. თამაშობდნენ ჭადრაკის სასახლეში. ჩემმა 7 წლის ძმისშვილმა ვახტანგმა (ტატომ) მთხოვა ნამეყვა-

სპორტული საზოგადოება „ბურევესტნიკის“ საკავშირო პირველობის მონაწილენიკიევიში, ფეხბურთელების მემორიალთან. (კიევის „დინამოს“ ფეხბურთელების მემორიალი, რომლებიც II მსოფლიო ომის დროს გერმანელებმა დახვრიტეს).

1980

ნა მატჩზე. თვითონ თამაშობდა ჭადრაკს და აინტერესებდა, ენახა სახელოვანი მოჭადრაკეების თამაში. რეგულარულად დავედიოდი. თამაშის დაწყებიდან 1 საათის შემდეგ ბავშვს შივდებოდა და შევედიოდი ბუფეტში. იქ ხიზილალის ბუტერბროტები იყიდებოდა, რომლებიც ტატოს ძალიან უყვარდა. მიირთმევდა ბუტერბროტს და ვბრუნდებოდი სახლში. ეს ბევრმა მაყურებელმა შეამჩნია. გვეუბნებოდნენ: მიირთვით ბუტერბროტები და მიდიხართო? ერთხელ ტატომ მთხოვა თამაშის დაწყებამდე მივსულიყავით. მას აინტერესებდა მოჭადრაკეები როგორ გამოდიოდნენ სცენაზე და ერთმანეთს ხელს როგორ ართმევდნენ. მივედი ადრე, თამაშის დაწყებას 20 წუთი აკლდა. ნანა ალექსანდრია და მისი მწვრთნელი დ. ჯანოვი პარკში სეირნობდნენ. ნანას ჩემი დანახვა გაუხარდა, კარგად ჰქონდა დაცდილი. დაიწყო თამაში, ვნახეთ, როგორ გამოვიდნენ სცენაზე მოთამაშეები, როგორ ჩამოართვეს ხელი ერთმანეთს. ცოტა ხანი ვიყავით და სახლში დავბრუნდით. ტელევიზიით რეგულარულად გადმოიცემოდა თამაშის მიმდინარეობა. გამოაცხადეს: ნ. ალექსანდრიას უარესი პოზიცია აქვსო. ძალიან გამიკვირდა. დარწმუნებული ვიყავი, რადგან მე შევხვდი, აუცილებლად მოიგებდა. მართლაც, ნ. ალექსანდრიამ ძლიერად ჩაატარა პარტიის ფინალი და მოიგო.

1981 წელს სპორტული საზოგადოება „ბურევესტნიკის“ საკავშირო ტურნირი ჩატარდა დნეპროპეტროვსკში. ტურნირში რომ სპორტის ოსტატის ნორმა შეგესრულებინა, მონაწილეობა უნდა მიეღო მინიმუმ რვა ოსტატს. ნორმად იმდენად მაღალი ქულა იყო დაწესებული, რომ ამ ქულით მე-2 ან მე-3 ადგილს დაიკავებდი. ამავე დროს უნდა გქონოდა მაღალი რეიტინგი, წინააღმდეგ შემთხვევაში, ოსტატის ნოდებას არ მოგანიჭებდნენ. ასეთი ტურნირები, რომლებშიც რვა ოსტატი მონაწილეობდა, იყო შემდეგ ეტაპზე გამსვლელი ტურნირები. მაგ. საბჭოთა კავშირის ნახევარფინალები, ან სპორტული საზოგადოებების საკავშირო პირველობები. ასეთ ტურნირებში ყველა იბრძოდა შემდეგ ეტაპზე გასვლი-

სათვის და ვინმესთვის შეღავათის განევა გამორიცხული იყო. საბჭოთა კავშირის სპორტის ოსტატის წოდება ბევრად უფრო ძნელი შესასრულებელი იყო, ვიდრე საერთაშორისო ოსტატის.

საბჭოთა კავშირის სპორტის ოსტატის წოდება რომ ძნელი შესასრულებელი იყო, ამაზე მეტყველებს ის ფაქტი, რომ საბჭოთა კავშირის არსებობის პერიოდში საქართველოდან მხოლოდ ოცდაერთმა მოჭადრაკე ქალმა შეძლო ამ წოდების მოპოვება, მსოფლიო ჩემპიონების ჩათვლით. ზოგიერთ რესპუბლიკას საერთოდ არ ჰყავდა სპორტის ოსტატი ქალი. მაგალითად: ტაჯიკეთსა და თურქმენეთს. ყირგიზეთს 3 ოსტატი ჰყავდა, სომხეთს - 2, მოლდავეთს - 2, ესტონეთს - 5, აზერბაიჯანს - 4, ლიტვას - 5, ლატვიას - 6, ყაზახეთს - 5, უზბეკეთს - 1 და ა.შ.

დნეპროპეტროვსკში მე შევეძელი ოსტატობის ნორმის შესრულება, რეიტინგიც მაღალი მქონდა და მომანიჭეს ოს-

საქართველოს ჩემპიონატი.

ასმათ თხინვალელი (მსაჯი), ქეთევან არახამია, ზეინაბ ხვედელიძე, ლუიზა ნაგელი (მსაჯი), თამარ ხმიადაშვილი, კაკიაშვილი (სოხუმის საჭადრაკო ფედერაციის თავმჯდომარე), ციცინო კახაბრიშვილი, ნინო მელაშვილი.

სოხუმი, მედიცინის მუშაკთა კულტურის სახლი, 1984

ტატის ნოდება. ამ ტურნირში გადადებულ პარტიებს მაღალ დონეზე მირჩევდა ვარლამ ვეფხიშვილი. სასტუმროში ვცხოვრობდი რუსუდან გეგიძესთან ერთად. მან ისეთი სასიამოვნო ატმოსფერო შექმნა ოთახში, რომ ამანაც ხელი შეუწყო ჩემს წარმატებას.

ოსტატობის ნორმის შესრულება რადგან დიდ სიძნელეებთან იყო დაკავშირებული, მოინახა სხვა გზაც. რესპუბლიკები ატარებდნენ ღია პირველობებს, მემორიალებს, ინვევდნენ სხვა რესპუბლიკებიდან მაღალ რეიტინგიან ოსტატებს, რომ მ-მდე შეეცსოთ ოსტატების რაოდენობა. ასეთ ტურნირებში წესდებოდა ოსტატობის ნორმა. ეს ტურნირები არ იყო შემდეგ ეტაპზე გამსვლელი, მონვეული სტუმრებიც ისეთი შემართებით არ იბრძოდნენ, ამიტომ ნორმის შესრულება ბევრად უფრო ადვილი იყო.

შემდეგ წლებში, როგორც ოსტატი, მიმინვიეს ასეთ ტურნირებში სათამაშოდ.

1982 წელს სპორტული საზოგადოება „ბურევესტნიკის“ საკავშირო პირველობის ფინალი ჩატარდა ლენინაკანში. ვლიდერობდით მე და უკრაინელი ნ. გასიუნასი. მთელი დარბაზი ჩემ მხარეს იყო. „არ გვყავს ადგილობრივი მოჭადრაკე, რომელსაც | ადგილისთვის ბრძოლა შეუძლია, пусть наша землячка победит“ - ასე ამბობდნენ ისინი. მართლაც, დაძაბულ ბრძოლაში პირველობა მოვიპოვე. გთავაზობთ პარტიას:

კახაბრიშვილი - გასიუნასი

„ბურევესტნიკი“ ფინალი, ლენინაკანი, 1982 წ.

1.c4 e5 2.♖c3 ♘b4 3.g3 ♙xc3 4.dxc3 d6 5.♙g2 ♖c6 6.♗f3 ♗f6 7.0-0 0-0 8.♞c2 ♗e6 9.b3 h6 10.e4 ♞c8 11.♞e1 ♗e8 12.♗e3 f5 13.exf5 ♙xf5 14.♞d2 ♗f6 15.♗h4 ♙h3 16.♗h1 ♗e7 17.c5 d5 18.c4 c6 19.♙xh6 gxh6 20.♞xe5 ♗f5 21.♗xf5 ♙xf5 22.♞xh6 ♗h7 23.♞e7 ♞f7 24.♞xf7 ♗xf7 25.cxd5 ♞f8 26.♞xf8+ ♞xf8 27.dxc6 bxc6 28.♙xc6 ♗g5 29.♞d1 a5 30.f3 ♞c8 31.♗d5+ ♗e6 32.h4 ♞xc5 33.♗xe6+ ♗xe6 34.♞d2 ♗f6 35.♗f2 ♗g7 36.g4 ♗e5 37.♗g3 ♗e6 38.♞e2+ ♗f6 39.♞e4 ♞c3 40.♞a4 ♞c5 41.b4 axb4 42.♞xb4 ♞c3 43.a4 ♞a3 44.♞c4 ♗e5 45.♞e4+ ♗d5 46.h5 ♗d4 47.♞e8 ♞xf3+ 48.♗h4 ♞f1 49.h6 ♗e6 50.♗h5 ♞h1+ 51.♗g6 ♗f4+ 52.♗g7 ♞h4 53.h7 ♞xg4+ 54.♗f6 ♗g6 55.♞g8 ♞xa4 56.♗xg6 1-0

ლენინაკანში მოეწყო ექსკურსია. წაგვიყვანეს საზღვრის დასათვალისწინებლად. საზღვართან ახლოს სპეციალურად აშენებულ შენობებში დამონტაჟებული იყო რთული აპარატურა, რომელთანაც მორიგეობდნენ მესაზღვრეები. ეს აპარატურა როგორ მუშაობდა, რას ემსახურებოდა, არ აუხსნიათ. მიგვიყვანეს საზღვრის ბოლო წერტილამდე. ჩვენ წინ იყო დიდი ხრამი. იქითა მხარეს კი თურქ მესაზღვრეებს ვხედავდით. იქვე ახლოს იდგა ძველებური სომხური ეკლესია, რომლის თავზეც თურქული დროშა ფრიალებდა.

სომხეთის სხვადასხვა ქალაქში მითამაშია. შემოძლია ვთქვა, რომ არსად ისე კარგად არ მიგრძენია თავი, როგორც იქ. ისეთი შეგრძნება მქონდა, თითქოს სახლში ვთამაშობდი. ყველგან ბევრი გულშემატკივარი მყავდა.

ერთხელ თბილისში, საბურთალოს ქუჩაზე მივდივარ. მაშინ იქ მანქანების გარაჟი მდებარეობდა. მოულოდნელად შევხვდი სომეხ მძღოლს, რომელიც ხშირად ესწრებოდა თამაშებს და ჩემი ერთ-ერთი გულშემატკივარი იყო. ჩამოსულა თბილისში და სევანის ტბის თევზი ჩამოუტანია გასაყიდად. ჩემი დანახვა გაუხარდა და ერთი ისეთი დიდი ზომის თევზი მაჩუქა, ძლივს მოვიტანე სახლში.

1982 წელს ვთამაშობდი ვლადიმირში. ეს ქალაქი იმით გამოირჩევა რუსეთის სხვა ქალაქებისგან, რომ ყოფილა სასულიერო ცენტრი. ბევრი ეკლესია და ტაძარია შემორჩენილი. რომელ გვარსაც შესაძლებლობა ჰქონია, საკუთარი საგვარეულო ეკლესია აუგია. ვიყავით ექსკურსიაზე. დავათვალისწინებთ სამონასტრო კომპლექსი, ასევე მუზეუმი, სადაც მარტო ხატებია გამოფენილი. იქ ქართული ხატებიც მრავლად იყო, ალბათ, გადასახლებული ბატონიშვილების საკუთრება.

1982 წელს მე და ქეთინო მელაშვილმა ვილნიუსში მონაწილეობა მივიღეთ ლიტვის ღია პირველობაზე. ჩვენ მიგვიწვიეს, როგორც ოსტატები, რომ ტურნირში ოსტატობის ნორმა ყოფილიყო დაწესებული. დაგვაბინავეს პარტიული მუშაკებისთვის განკუთვნილ სასტუმროში, სადაც ბევრი მოსკოველი პარტიული თანამდებობის პირი ცხოვრობდა.

ჩვენი იქ ყოფნის დროს საბჭოთა კავშირის ფეხბურთელთა ნაკრებმა გამართა საერთაშორისო შეხვედრა. მე და ქეთინო გავედით ფოიეში ამ თამაშის საყურებლად. მაშინ საბჭოთა კავშირის ნაკრებში რამდენიმე ქართველი ფეხბურთელი იყო მინვეული და მათი თამაში გვაინტერესებდა. რამდენიმე ნუ-თის შემდეგ მოედანზე გამოიყვანეს შენგელია. ამას მოჰყვა კომენტარი დამსწრე საზოგადოებიდან - „Вивели циркача“. ამ ფრაზამ ძალიან გაგვანაწყენა. შენგელია ორჯერ იყო დასახელებული საბჭოთა კავშირის საუკეთესო ფეხბურთელად, ერთხელ საუკეთესო ბომბარდირიც გახდა. შენგელიას მრავალი გოლი ჰქონდა გატანილი საბჭოთა კავშირის ნაკრების შემადგენლობაში და ასეთ შეფასებას ნამდვილად არ იმსახურებდა. მე და ქეთინო ავდექით და წამოვედით.

ეკატერინე ფახიროვასა და ციციხო კახაბრიშვილის პარტიას თვალს ადევნებს მზია წერეთელი ნულუკიძე (დღევანდელი ხონი), 1982

1983 წელს ვთამაშობდი კომინიოვში, საბჭოთა კავშირის პირველობის ნახევარფინალში. ძლიერმა შემადგენლობამ მოიყარა თავი. მე კარგ ფორმაში ვიყავი და შეეძელი II-III ადგილები გამეყო ი.ოსტრისთან ერთად. პირველ ადგილზე საერთაშორისო დიდოსტატი ელენე ახმილოვსკაია გავიდა. ის ამ დროისთვის უკვე იყო პრეტენდენტთა მატჩების მონაწილე. 1986 წელს კი გახდა მსოფლიოს ვიცე-ჩემპიონი. მსოფლიო პირველობაზე მატჩი წააგო მაია ჩიბურდანიძესთან. კომინიოვში ე. ეპშტეინს მოვუგე, ხოლო ახმილოვსკაიასთან ყაიმი გავაკეთე. IV ადგილზე გავიდა კიეველი ლიდია სემიონოვა, პრეტენდენტთა მატჩების მონაწილე. ამ ტურნირში გადადებულ პარტიებს მირჩევდა ირაკლი ცქიტიშვილი. მასთან ერთად სასტუმროს ნომერში ცხოვრობდა ს. მატვეევას მწვრთნელი. მან მითხრა, შენ თუ პარტია გადადე, მთელი ღამეები არ სძინავს და პარტიას არჩევსო. მე ირაკლის მადლიერი ვარ.

1983 წელს საკავშირო პირველობის ფინალს ვილნიუსი მასპინძლობდა. საქართველოდან ვთამაშობდით: ნონა, ნ. გურიელი, თ. ხმიადაშვილი და მე. ნონა ჩემპიონი გახდა. მე მეთორმეტე ადგილი დავიკავე. (თვრამეტე მონაწილეს შორის). ამ ტურნირში თამაშობდა მოსკოველი ოსტატი ერუსლანოვა. თამაშის დროს ხშირად გადიოდა სცენიდან. მწვრთნელებს დაუნახავთ, რომ პარტიის მსვლელობისას დერეფანში თავის მწვრთნელს ელაპარაკებოდა. ასე გრძელდებოდა მთელი ტურნირის განმავლობაში. საქართველოსა და საკავშირო პირველობებზე ხშირად მსაჯობა იმ დონეზე იყო, თუ ადამიანი იკადრებდა, შეეძლო კარნახის მიღება.

ეს იყო ჩემი ბოლო მნიშვნელოვანი ტურნირი.

1984 წელს გარდამეცვალა დედა, 1986 წელს - მამა. ინერციით კიდევ გავაგრძელე ტურნირებში მონაწილეობა, მაგრამ ის შემართება და სიხალისე აღარ მქონდა. ჩემ თავს აღარ ვგავდი.

1986 – 1987 წლებში სამსახურიდან 4 თვიანი მივიღინებთ ვიყავი ყაზანში. რომელ ქალაქშიც არ უნდა ვყოფილიყავი, ყველგან ვეძებდი ქართულ კვალს. ყაზანში ერთი ლამაზი

ქუჩა იყო კ. მარქსის სახელობისა, 2 -3 - სართულიანი კოხტა სახლებით. ამ ქუჩას ადრე რქმევია „Большая грузинская улица“. მითხრეს: „ძველად აქ ქართველები ცხოვრობდნენ და ეს ქუჩა მათ დააარსესო“.

გავიგე, რომ ყაზანში ყოფილა დაკრძალული იოსებ სტალინის ვაჟი, მეორე ქორწინებიდან, ვასილი სტალინი. მითხრეს, რომელ სასაფლაოზე და დაახლოებით, რა ადგილას იყო დაკრძალული. მარტო წავედი მისი საფლავის სანახავად. მივაგენი. სასაფლაოს რკინის ღობე ჰქონდა შემოვლებული, სასაფლაოზე ყვავილების თაიგული იდო, ვასილის სურათს სახე ჰქონდა ჩამტვრეული, გენერლის სამხრეები კი ჩანდა. მოგეხსენებათ, იგი მფრინავი იყო. როცა მტერი 1942 წელს მოსკოვს მიადგა, სწორედ მან ყაზანის ღვთისმშობლის ხატი თვითმფრინავით 3 - ჯერ შემოატარა მოსკოვის გარშემო. რომ ვიკითხე, სახე რატომ ჰქონდა ჩამტვრეული, მითხრეს, რამდენჯერაც აღვადგინეთ, იმდენჯერ ჩამტვრიესო.

როგორც სპორტის ოსტატი, მიმინვიეს სათამაშოდ შემდეგ ტურნირებში: ვილნიუსში - 1982 წელს, ალმა-ათაში-1984 წელს, ერევანში - 1982, 1986 და 1987 წლებში და 1989 წელს ლენინგრადში, II მსოფლიო ჩემპიონის, ლუდმილა რუდენკოს მემორიალში. ეს იყო ჩემი ბოლო ტურნირი.

1984 წელს ალმა-ათაში სასტუმროში ჩემთან ერთად ცხოვრობდა ყაზახი ქალი 6 წლის ბავშვთან ერთად. ბავშვს ლიმფური ჯირკვლების ოპერაცია სჭირდებოდა. ლამაზი და ხალისიანი ბიჭი იყო. მას ჭადრაკის თამაში ვასწავლე და მაგნიტური ჭადრაკის დაფა ვაჩუქე. დედამისმა მითხრა, ჩვენი ბავშვები არ იზრდებიანო. ის ამას უკავშირებდა ყაზახეთში განთავსებულ კოსმოდრომს, საიდანაც დედამინის თანამგზავრებს უშვებდნენ.

1989 წელს ლ. რუდენკოს მემორიალში ისეთი ხალისით აღარ ვთამაშობდი, როგორც წინა წლებში, მაგრამ ლიდერებთან შეხვედრისას მოვინდომე. ლენინგრადელი ფლოროვა და მოსკოველი გრაბუზოვა I და II ადგილებზე გავიდნენ. მათი მოგება მარტო მე შევძელი.

ამ პარტიებს ქვევით წარმოგიდგენთ.

ლენინგრადში ყოფნისას დავათვალიერეთ ნმიდა ისააკის ტაძარი. მისი სიმაღლე 101,52 მეტრია. ტურისტებს სთავაზობენ ტაძრის გუმბათამდე ასვლას და იქიდან მთელი ქალაქის ხედი იშლება. კიბე წრიული ფორმისაა, მისი საფეხურები პატარა სიმაღლისაა და ასვლისას ადამიანი ვერ გრძნობს დაღლას. ამ ადგილას 1710 წელს აუგიათ ხის ეკლესია. 1717 წელს შეუცვლიათ ქვის ეკლესიით. ამჟამად არსებული ტაძრის მშენებლობა მიმდინარეობდა 1818 – 1858 წლებში. მთავარი არქიტექტორი ყოფილა საფრანგეთიდან მოწვეული, რომელიც 20 წლის განმავლობაში ხელმძღვანელობდა მშენებლობას. მას უთხოვია, ამ ტაძრის ეზოში დამკრძალეთო, მაგრამ უარი მიუღია, არამართლმადიდებელს ტაძრის ეზოში ვერ დაგკრძალავთო. არქიტექტორი რომ გარდაცვლილა, სადღაც დაუკრძალავთ და მისი საფლავი დაკარგულია.

ვ. გოგლიძის გარდაცვალების შემდეგ კიდევ 25 წელი ვითამაშე ჭადრაკი 1964-1989 წლებში. ამ პერიოდში დაახლოებით 5 წლის განმავლობაში მყავდა მწვრთნელი: 3 წელი ვმეცადინეობდი მ. შიშოვთან, 1 წელი - თამაზ გიორგაძესთან და 8 თვის განმავლობაში ვიღებდი კერძო გაკვეთილებს რომან ჯინჯიხაშვილთან.

ჭადრაკთან კავშირი არასოდეს გამიწყვეტია. სამსახურში გამიხსნეს ჯგუფი, სადაც ვამეცადინებდი თანამშრომლების შვილებს. ასევე, მყავდა მოსწავლეები: მეზობლებისა და მეგობრების ბავშვები. გავზარდე ოსტატობის კანდიდატები, თანრიგოსნები. ირაკლი კელაპტრიშვილი ბოლო ორი წელი მეცადინეობდა ჩემთან და 10 წლის ასაკში გახდა საქართველოს ჩემპიონი.

სამწუხაროდ, ჩემი ნათამაშები პარტიების ჩანაწერების მნიშვნელოვანი ნაწილი აღარ შემომრჩა. გთავაზობთ ზოგიერთ პარტიას:

ჩემი პარტიები

სანაძე - კახაბრიშვილი

საერთაშორისო ტურნირი, თბილისი, 1968 წ.

სიცილიური დაცვა

1.e4 c5 2.ღf3 e6 3.b4 cxb4 4.d4 d5 5.e5 ღc6 6.ღd3 ღge7 7.0-0 ღf5
8.ღxf5 exf5 9.a3 ღe6 10.axb4 ღxb4 11.c3 ღe7 12.ღa3 0-0 13.ღxe7
♖xe7 14.♗d2 a6 15.ღe1 f4 16.♗xf4 f6 17.♗e3 fxe5 18.dxe5 ♜ad8
19.f4 d4 20.cxd4 ღxd4 21.ღc3 ღf5 22.♗b6 ♜c8 23.ღe4 ♜c6 24.♗b2
ღd5 25.ღg5 ♜fc8 26.ღgf3 ♗c5+ 27.ღh1 ♜h6 28.♗f2 ♗c3 29.ღc2
(თუ 29.♗b1 ღe3 30.♗g1 ღe4+-) 29...♗xc2 30.♜ac1 ♗xc1 31.♜xc1
♜xc1+ 0-1

პოლიქრონიადე (რუმინეთი) - კახაბრიშვილი

საერთაშორისო ტურნირი, თბილისი, 1968 წ.

სიცილიური დაცვა

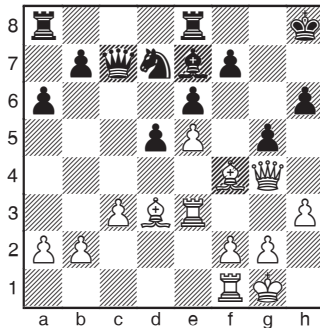
1.e4 c5 2.ღf3 e6 3.d4 cxd4 4.ღxd4 a6 5.ღd3 ♗c7 6.ღe3 ღf6 7.0-0
h5 8.h3 ღc6 9.ღxc6 cxc6 10.f4 ღe7 11.ღc3 ღd7 12.♗e2 c5 13.a4
ღc6 14.♗f2 c4 15.ღb6 ♗c8 16.ღxc4 ღxe4 17.ღxe4 ღxe4 18.♗d4
ღxg2 19.♗xg7 ♜f8 20.ღxg2 ♗xc4 21.c3 ღc5 22.ღxc5 ♗xc5 23.ღh1
0-0-0 24.♜ad1 ♗f5 ½-½

კახაბრიშვილი - ბალაშვილი

საქართველოს ჩემპიონატი, თბილისი, 1970 წ.

კარო-კანის დაცვა

1.e4 c6 2.d4 d5 3.exd5 cxd5 4.ღd3 ღc6 5.c3 ღf6 6.ღf4 ღg4 7.♗b3
♗c8 8.ღd2 e6 9.ღgf3 ღxf3 10.ღxf3 ღe7 11.0-0 0-0 12.ღe5 a6 13.h3
ღxe5 14.dxe5 ღd7 15.♗c2 h6 16.♗e2 ♗c7 17.♜ae1 ♜fe8 18.♗g4
ღh8 19.♜e3 g5

20.♖h5 ♘g7 21.♙xg5 ♙xg5 22.f4 ♚c5 23.fxg5 ♚xe3+ 24.♗h2 ♚xe5+ 25.♗h1 ♚e7 26.♚xh6+ ♗g8 27.♙h7+ ♗h8 28.♙g6+ ♗g8 29.♚h7+ ♗f8 30.♚xf7+ ♗e8 31.♚g8+ ♗f8 32.♚xf8+ ♗d7 33.♚xe7+ ♗c6 34.♚xb7+ ♗c5 35.b4+ ♗c4 36.♚c6# 1-0

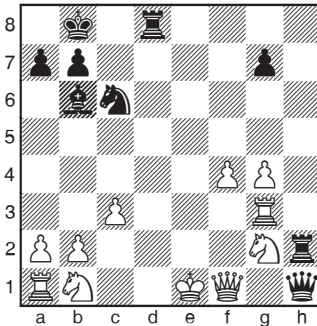
ეს პარტია დაიბეჭდა ლატვიის საჭადრაკო ჟურნალში „Шахматы“ 1970 წ., №14, გვ.30

სმიადაშვილი - კახაბრიშვილი

თბილისის პირველობა, 1973 წ.

სიცილიური დაცვა

1.e4 c5 2.c3 d5 3.exd5 ♚xd5 4.♗f3 e5 5.♙b5+ ♙d7 6.♚e2 ♙xb5 7.♚xb5+ ♗c6 8.0-0 0-0-0 9.♚d1 e4 10.♗e1 ♚h5 11.♚a4 ♙d6 12.h3 ♚e5 13.d4 exd3 14.f4 ♚f5 15.♚xd3 ♗f6 16.♙e3 ♗d5 17.g4 ♚e6 18.♗g2 h5 19.♚d1 hxg4 20.hxg4 ♗xe3 21.♚xe3 ♚h6 22.♚d5 ♗b8 23.♚xf7 ♚h1+ 24.♗f2 ♚h2 25.♚g3 c4 26.♚xc4 ♙c7 27.♚f1 ♙b6+ 28.♗e1

28...♚e8+? [28...♚d1+] 29.♗e3 ♚xe3+ 30.♚xe3 ♚xf1+ 31.♗xf1 ♙xe3 1-0

კახაბრიშვილი - სოკოლოვსკაია

სპორტული საზოგადოებების პროფკავშირების საკავშირო პირველობის ნახევარფინალი, თბილისი, 1974 წ.

[

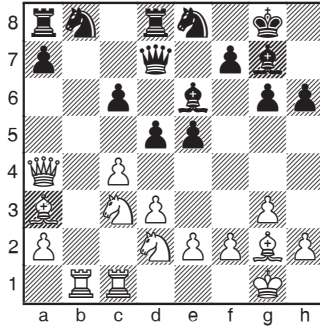
1.c4 c5 2.♗c3 ♗f6 3.g3 d5 4.cxd5 ♗xd5 5.♙g2 ♗c7 6.f4 ♗c6 7.♗f3 g6 8.0-0 ♙g7 9.d3 e5? 10.fxe5 ♗xe5 11.♗xe5 ♙xe5 12.♙h6 ♗e6 13.♚b3! ♚b6 14.♚d5 ♚d6 15.♚f3 f5 16.e4 ♗g7 17.exf5 ♗xf5 18.♗b5 ♚e7 19.♚ae1! ♗xh6 20.♚d5! ♗f7 21.♚xf7 1-0

ეს პარტია დაიბეჭდა გაზეთში На шахматных перекрестках “ 1975 წ., №3, გვ. 7.

კახაბრიშვილი - კობაიძე

საერთაშორისო ტურნირი, თბილისი, 1975 წ.

1.c4 ♖f6 2.♗c3 g6 3.g3 ♙g7 4.♙g2 0-0 5.♗f3 d6 6.d3 e5 7.0-0 c6
8.♞b1 ♙e6 9.b4 h6 10.b5 ♞c7 11.bxc6 bxc6 12.♙a3 ♞d8 13.♞a4
♗e8 14.♞fc1 ♞d7 15.♗d2 d5?

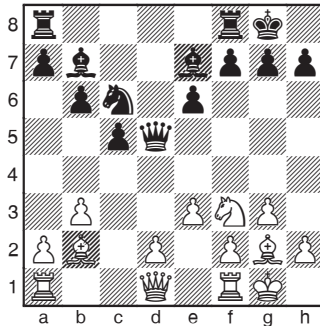
16.cxd5 cxd5 17.♞xd7 ♞xd7 18.♗xd5 ♞xd5 19.♞c8!! 1-0

ეს პარტია დაიბეჭდა ჟურნალში „პიონერი“, 1976 წ., №6.

კახაბრიშვილი - ქასოშვილი

საქართველოს ჩემპიონატი, თბილისი, 1977 წ.

1.c4 ♖f6 2.♗f3 e6 3.g3 b6 4.♙g2 ♙b7 5.b3 ♙e7 6.♙b2 0-0 7.0-0 d5
8.e3 c5 9.♗c3 ♗c6 10.cxd5 ♗xd5 11.♗xd5 ♞xd5

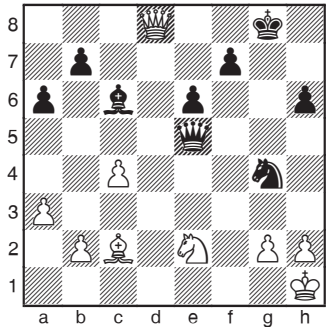
12.d4 ♞d7 [12...♞fe8 13.♗e5 ♞d6 14.♞f3 ♗xe5 15.♞xb7 ♗g6
16.♞a6+-; 12...♞ad8] 13.dxc5 ♞xd1 14.♞fxd1 ♙xc5 15.♞d7 ♞ab8
16.♗g5 ♙c8 [16...h6? 17.♗xe6!] 17.♞xf7 ♞xf7 18.♗xf7 ♗xf7

19.♙xc6 ♖a6 20.♞d1 ♜c8 21.♞d7+ ♙e7 22.♞xa7 ♜xc6 23.♞xa6 ♖g6
 24.♙d4 ♙d8 25.b4 ♖f5 26.b5 ♞d6 27.♙xg7 e5 28.♙f8 ♞d2 29.♞a7
 h5 30.h4 ♖e4 31.♖g2 ♞d5 32.a4 ♖d3 33.♙e7 e4 34.♙xd8 ♞xd8
 35.♖f1 1-0

ქეთევან მელაშვილი - კახაბრიშვილი
 საქართველოს ჩემპიონატი, წულიკიძე, 1982 წ.

1.e4 d5 2.exd5 ♗f6 3.♙b5+ ♙d7 4.♙c4 ♙g4 5.f3 ♙c8 6.♗c3 ♗bd7
 7.d4 ♗b6 8.♙b3 ♗bxd5 9.♗xd5 ♗xd5 10.c4 ♗f6 11.♙e3 e6 12.♗e2
 c5 13.0-0 cxd4 14.♙xd4 ♙e7 15.♞d2 0-0 16.♞fd1 ♞c7 17.♞c3 ♙d7
 18.♞ac1 ♙c5 19.♖h1 ♙xd4 20.♞xd4 ♞fd8 21.♞h4 ♞a5 22.♗c3 ♙c6
 23.♞f2 h6 24.♞xd8+ ♞xd8 25.♞d1 a6 26.♞xd8+ ♞xd8 27.♙c2 ♞d6
 28.a3 ♞f4 29.♞e2 g5 30.♞d3 g4 31.♗e2 ♞e5 32.fxg4 ♗xg4 33.♞d8+

33...♙e8 0-1

ეს პარტია დაიბეჭდა საქადრაკო ჟურნალში „64“, 1982, №22.

კახაბრიშვილი - ნინო მელაშვილი
 ერევანი, 1982 წ.

1.c4 g6 2.g3 ♙g7 3.♙g2 ♗c6 4.♗c3 d6 5.e3 e5 6.♗ge2 ♙e6 7.d3
 ♞d7 8.♗d5 ♗d8 9.e4 c6 10.♗e3 ♙h3 11.0-0 h5 12.f4 h4 13.♙xh3
 ♞xh3 14.g4 ♗f6 15.♗c3 ♗h5 16.gxh5 exf4 17.♞xf4 ♙e5 18.♞g4
 ♞xg4+ 19.♞xg4 ♞xh5 20.♗g2 ♗e6 21.♞xh4 ♞xh4 22.♗xh4 ♗c5
 23.♗f3 ♗xd3 24.♗xe5 ♗xe5 25.b3 0-0-0 26.♙f4 f5 27.♞d1 ♗f7
 28.exf5 gxf5 29.♗e2 ♞g8+ 30.♖f2 ♖d7 31.♙xd6 1-0

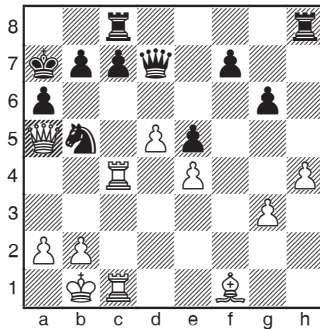
კახაბრიშვილი - არახამია
24 ნოემბერი 1982 წ.

1.c4 ♖f6 2.♗f3 g6 3.g3 ♕g7 4.♗g2 0-0 5.0-0 d6 6.♗c3 c5 7.a3 ♗c6
8.♖b1 ♗e6 9.d3 h6 10.b4 ♗d7 11.♗d2 a6 12.bxc5 ♗xc5 13.♗a4
♗xa4 14.♖xa4 ♗d7 15.♖b6 ♗g4 16.♖fb1 ♖ab8 17.♖b3 ♖e6 18.♗e3
f5 19.♗g5 ♖f6 20.♗d5+ ♗h8 21.♗e6 f4 22.♗xf4 ♖bc8 23.f3 ♗f5
24.♖d1 e6 25.♗xc6 bxc6 26.♖xa6 e5 27.♗g2 g5 28.♖a7 ♖b8 29.g4
♗e6 30.h3 h5 31.♖bb7 ♖xb7 32.♖xb7 hxg4 33.hxg4 ♖h6 34.♖d2
♗f6 35.♗f2 e4 36.dxe4 ♗e5 37.♗d4 ♖h2+ 38.♗f1 ♗xg4 39.♗xe5+
♖xe5 40.♖b2 ♖xb2 41.♖xb2 ♗e6 42.♖b6 ♗xc4 43.♗f2 ♗b5 44.♗e3
♗h7 45.♗c2 ♗a4 46.♗d4 d5 47.♖a6 1-0

კახაბრიშვილი - ეპშტეინი

სსრკ ჩემპიონატის ნახევარფინალი, კიშინოვი, 1983 წ.

1.c4 e5 2.♗c3 ♗c6 3.g3 g6 4.♗g2 ♗g7 5.e3 d6 6.♗ge2 h5 7.d4 h4
8.d5 ♗b8 9.e4 ♗g4 10.h3 ♗xe2 11.♖xe2 hxg3 12.fxg3 ♗h6 13.♗e3
♗d7 14.0-0-0 ♗xe3+ 15.♖xe3 ♗b6 16.c5 dxc5 17.♖xc5 ♖d6 18.♖a5
♗f6 19.♗b1 a6 20.h4 0-0-0 21.♗a4 ♗xa4 22.♖xa4 ♗b8 23.♖c1 ♖d7
24.♖a5 ♗e8 25.♖c3 ♗d6 26.♖hc1 ♗b5 27.♖c4 ♖c8 28.♗f1 ♗a7

29.♖b4 c6 30.dxc6 bxc6 31.a4 ♖d8 32.♖xd8 ♖hxd8 33.axb5 axb5
34.♗h3 ♖c7 35.♖xb5 ♖d3 36.♖a5+ ♗b6 37.♖a3 ♖d4 38.♖b3+ ♗a7
39.♖c5 1-0

კახაბრიშვილი - ზაიცევა
სსრკ ჩემპიონატი, ვილნიუსი, 1983 წ.

1.c4 c6 2.ღ3 d5 3.g3 ღ6 4.ღ2 e6 5.cxd5 exd5 6.0-0 ღ6 7.d3
0-0 8.ღ3 ღ4 9.შb3 b5 10.e4 b4 11.e5 bxc3 12.შxc3 ღ7 13.exf6
ღxf6 14.d4 ღxf3 15.ღxf3 შb6 16.ღ3 ღa6 17.შac1 ღb4 18.შa1 შac8
19.a3 ღa6 20.შac1 h6 21.ღ4 შc7 22.b4 ღb8 23.ღf4 შb7 24.შfd1
ღg5 25.ღxg5 hxg5 26.შe3 შd8 27.შe1 a5 28.bxa5 შa7 29.შc5
შxa5 30.შxa5 შxa5 31.შb1 შd8 32.შe1 ღa6 33.ღ2 ღc7 34.შc1 f5
35.ღd1 შf6 36.ღa4 f4 37.gxf4 gxf4 38.შxc6 f3+ 39.ღh1 შxd4 40.ღc2
შf4 41.შg1 შe5 42.შg6 ღe6 43.შh7+ ღf7 44.ღg6+ ღe7 45.შh4+
შf6 46.შa4 შb8 47.შb1 შc7 48.შa8 ღd8 49.ღh5 შe5 50.შa7+ ღf8
51.შd7 შd6 52.შc7 შf6 53.შg1 ღg8 54.h3 შავებმა დროს გადააცილეს

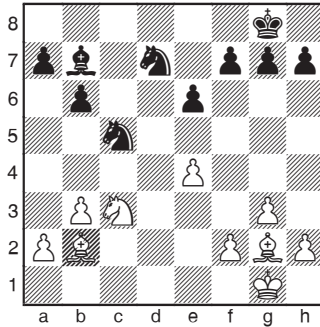
ზატულოვსკაია - კახაბრიშვილი
ალმა-ათა, 1984 წ.

1.e4 c5 2.ღ3 e6 3.ღ3 d6 4.d4 cxd4 5.ღxd4 ღ6 6.g3 ღc6 7.ღ2
ღd7 8.ღb3 ღe7 9.0-0 a6 10.f4 0-0 11.ღe3 b5 12.a3 შc8 13.შe2
შc7 14.g4 d5 15.exd5 ღxd5 16.ღxd5 exd5 17.ღxd5 ღf6 18.c3
ღe7 19.ღf3 ღe6 20.ღd2 ღd5 21.ღe4 ღe7 22.f5 ღxe3 23.შxe3
ღc4 24.ღe2 შe5 25.b4 ღxe2 26.შxe2 შc4 27.შae1 ღh4 28.ღd2
შxe2 29.შxe2 შxg4+ 30.ღh1 ღh8 31.შf3 ღf6 32.h3 შg5 33.შe4
შh5 34.c4 bxc4 35.ღxc4 h6 36.ღe3 შd8 37.ღg2 შd5 38.ღe3 შd3
39.ღg2 შxa3 40.შc4 ღg5 41.ღg4 შxf3 42.ღxf3 შhx3+ 43.ღg2
შh4 44.შc8+ ღh7 45.ღe5 შf4 46.ღxf7 შxf5 47.ღd6 შf6 48.ღe4
შg6 49.ღf3 ღe7 50.შb8 შc6 51.b5 axb5 52.შxb5 შe6 53.შb7 ღg6
54.შb5 ღf6 55.შd5 შe5 56.შxe5 ღxe5 57.ღf2 ღf5 58.ღg4 ღf4
59.ღf2 g5 60.ღd3 h5 61.ღf2 g4+ 62.ღg2 ღe3 63.ღh3 h4 64.ღh2
g3+ 65.ღh1 ღg4 66.ღg2 ღd4 67.ღh1 ღc5 68.ღg2 ღe3 69.ღh1 ღf3
70.ღf2 gxf2 0-1

კახაბრიშვილი - ყივანევა
ალმა-ათა, 1984 წ.

1.c4 e5 2.ღ3 ღ6 3.g3 ღb4 4.ღ2 0-0 5.e4 d6 6.ღge2 c5 7.0-0
ღxc3 8.dxc3 ღe6 9.b3 h6 10.h3 a6 11.ღe3 შc7 12.g4 b5 13.cxb5
axb5 14.f4 ღc6 15.f5 ღd7 16.ღg3 b4 17.cxb4 cxb4 18.h4 ღh7 19.g5
hxg5 20.hxg5 g6 21.f6 ღe6 22.ღf5 შfd8 23.შe1 შd7 24.შh4 შe8
25.ღf2 ღh8 26.შh1 შg8 27.შh2 gxf5 28.შah1 შxa2+ 29.ღg3 1-0

კახაბრიშვილი - გრაბუზოვა
 ლ.რუდენკოს მემორიალი, ლენინგრადი, 1989 წ.

22. ♖b5 ♙xe4? 23. ♙xe4 ♜xe4 24. ♜xa7 e5 25. f3 ♜ec5 26. ♙a3 f6
 27. ♜f2 ♜f7 28. ♜e3 ♜e6 29. ♜b5 g6 30. ♙xc5! ♜xc5 31. ♜c3 f5 32. b4
 ♜a6 33. a3 ♜c7 34. ♜d3 g5 35. a4 h5 36. h3 g4 37. fxg4 fxg4 38. h4
 ♜f5 39. a5 bxa5 40. bxa5 ♜a6 41. ♜d5 ♜e6 42. ♜c4 ♜b8 43. ♜b4
 ♜d6 44. a6 ♜d7 45. a7 ♜c7 46. ♜d5 ♜b7 47. ♜d6 ♜f8 48. ♜xe5 ♜g6+
 49. ♜e4 ♜xa7 50. ♜d5 ♜b7 51. ♜f6 ♜c6 52. ♜xh5 ♜d6 53. ♜f6 ♜e6
 54. ♜xg4 1-0

კახაბრიშვილი - ფლოროვა
 ლ.რუდენკოს მემორიალი, ლენინგრადი, 1989 წ.

1. c4 c5 2. g3 ♜f6 3. ♙g2 d5 4. cxd5 ♜xd5 5. ♜c3 ♜c7 6. ♜f3 ♜c6 7. 0-0
 e5 8. a3 ♙e7 9. b4 cxb4 10. axb4 f6 11. b5 ♜d4 12. b6 axb6 13. ♙xa8
 ♜xa8 14. ♜xd4 ♙xd4 15. ♜d5 ♙d6 16. ♙b3 ♙d7 17. ♙a3 ♙a4 18. ♙a2
 ♙c5 19. e3 ♙g4 20. ♜c3 ♙xa3 21. ♙xa3 b5 22. ♜xb5 ♜d7 23. ♙d6+
 1-0

ჭადრაკის ისტორიის ზოგიერთი საკითხი

ჭადრაკის სამშობლო

ჭადრაკის სამშობლოდ ინდოეთი ითვლება. ამ ქვეყანაში სავარაუდოდ ჩვ. წ. VI საუკუნის დასაწყისში გამოიგონეს თამაში „ჩატურანგა“, რომელიც ჭადრაკის წინაპრად ითვლება.

თუმცა არსებობს სხვა მოსაზრებებიც. მაგალითად, ჩინელები თვლიან, რომ ჩინურ და ინდურ ჭადრაკს ადრეულ ეპოქაში საერთო წინაპარი ჰყავდა.

მოსკოვში 1972 წელს გამოსცეს წიგნი „История древней Греции“, под редакцией В. И. Авдиева, А. Г. Бакшанина и Н. Н. Пикуса. გვ. 48, Учебник, „Высшая школа“, 1972 г.

ამ წიგნში წერია:

„О пишности быта Критских царей можно судить по роскошной шахматной доске, найдённой в слоях Кносского дворца, дотируемых приблизительно 1750-1570 г. г. до н.э.

Рама доски (0,5 × 1 м) сделана из слоновой кости, вдол которой идёт бордюр из рельефных маргариток.

Рисунок доски выполнен из слоновой кости, покрытой листовым золотом, промежутки из синей пасты, или серебра“.

თუ გავითვალისწინებთ, რომ ისტორიაში ცნობილია კრეტა-მინოსის ცივილიზაცია, რომელიც უძველესია კაცობრიობის ისტორიაში, ამ ინფორმაციას მეტი ყურადღება უნდა მივაქციოთ.

როცა ვილაცამ გამოიგონა ჭადრაკის დაფა, რომელიც დაყოფილი იყო უჯრებად და ზედ მოძრაობდნენ ფიგურები, ეს რატომ არ უნდა ჩაითვალოს ჭადრაკის წინაპრად? შეიძლება ფიგურები სულ სხვაგვარად მოძრაობდნენ, დაფაც სხვაგვარი იყო, თამაშის იდეაც განსხვავებული, მაგრამ განა „ჩატურანგამ“ საუკუნეების განმავლობაში არ განიცადა ცვლილება, სანამ თანამედროვე სახეს მიიღებდა?

აღნიშნული ჭადრაკი გამოგონებული იყო ძვ. წ. მე-18 საუკუნეში, რომელიც 24 საუკუნით გვაშორებს „ჩატურანგას“.

ზოგი რამ ჭადრაკის ფიგურების შესახებ

ჭადრაკის ფიგურას, ლაზიერს, არაბები უწოდებდნენ „ალ-ფირზან“, რომელიც პირდაპირი მნიშვნელობით ნიშნავს „ბრძენს“, „ვეზირს“. არაბული დასახელებიდან არის აღებული რუსულ ენაში ლაზიერის დასახელება – „февз“ და მართლაც, ყველა ქვეყანაში ლაზიერი აღიქმებოდა როგორც ვეზირი.

სულხან-საბა ორბელიანს მოხსენიებული აქვს „სიტყვის კონაში“ : „ლაზიერი“ - ჭადრაკის მეფის ვეზირი“. ქართველებს შეეძლოთ ამ ფიგურისთვის ზოგადი სახელი - „ვეზირი“ ეწოდებინათ არაბების მსგავსად, მაგრამ უწოდეს „ლაზიერი“ რომელიღაც ვეზირის პატივსაცემად. ვინ იყო საქართველოში ყველაზე სახელგანთქმული ვეზირი? ჩემი აზრით, შესაძლებელია „ლაზიერი“ დაკავშირებული იყოს გიორგი ჭყონდიდელის სახელთან. ის იყო მწიგნობართუხუცეს-ჭყონდიდელი, მეფის შემდეგ პირველი პირი „კაცი სავსე სიბრძნითა და გონიერებითა, აღმზრდელი პატრონისა და თანაგამკაფველი ყოველთა გზათა, საქმეთა და ღუაწლთა მისთა“. მასზე დიდი ვეზირი არ ჰყოლია საქართველოს. ის იყო ერთადერთი პიროვნება საქართველოს ისტორიაში, რომელსაც ლაშქრის წვევის უფლება ჰქონდა მინიჭებული. ლაშქრის წვევა მხოლოდ მეფეებს შეეძლოთ. შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ ქართველებმა ჭადრაკის ფიგურას - ვეზირს „ლაზიერი“ უწოდეს გიორგი ჭყონდიდელის ღვანლის დასაფასებლად. ლაზი ამაზე მიგვითითებს.

ასევე შესაძლებელია, ლაზიერი ზოგადი სახელი იყოს ერთიანი საქართველოს იმ ვეზირების, რომლებიც ლაზეთიდან იყვნენ და დიდი წვლილი შეიტანეს ქვეყნის გაძლიერებაში.

მას შემდეგ, რაც ევროპელებიც გაეცნენ ჭადრაკს, „ლაზიერს“ უწოდეს „დედოფალი“. მკვლევრები ამას მიაწერენ XV საუკუნეში მოღვაწე ესპანეთის დედოფლის იზაბელას სურვილს.

ინგლისელები ამ ფიგურას უწოდებენ „Queen“, რომელიც მათ ენაზე ნიშნავს „დედოფალს“ და ასევე, სხვა ევროპელებიც თავიანთ ენაზე უწოდებენ „დედოფალს“. ევროპის გავლენა იმდენად დიდია, რომ საქართველოში ლაზიერს ხატავენ დედოფლის კაბაში გამოწყობილს, თუმცა, ძველი სახელი მაინც შევინარჩუნეთ – „ლაზიერი“ და არ ვუწოდებთ „დედოფალს“. აღმოსავლეთის ქვეყნებში ამ ფიგურამ შეინარჩუნა ძველი სახელი - ვეზირი და აღიქვამენ როგორც მამაკაცს. თუ მაინცდამაინც ევროპელებს უნდა მივბაძოთ, ქალის კაბაში გამოწყობილი ლაზიერის დახატვას სჯობს, ამ ფიგურას დავარქვათ „დედოფალი“ და მერე დავხატოთ დედოფლის კაბით.

ლაზიერის დედოფლად გადაქცევამ მრავალი უხერხულობა შექმნა:

1) პაიკს აღვიქვამდით როგორც ჯარისკაცს, მამაკაცს, რომელსაც ჰქონდა შესაძლებლობა, თუ თავს გამოიჩინდა, დიდი ვეზირი გამხდარიყო. ჭადრაკში ეს სიბრძნე იყო ჩადებული.

ახლა რა გამოდის? ჯარისკაცი თუ თავს გამოიჩინს, (პაიკი მიაღწევს მოწინააღმდეგის ბანაკის ბოლო ჰორიზონტალს და გადაიქცევა ლაზიერად) უნდა გადაიქცეს დედოფლად და ქალად?

შეიძლება დავუშვათ, რომ ჯარისკაცებში, ანუ პაიკებში ქალებიც ერივნენ, მაგრამ, რადგან ყველა პაიკს აქვს უფლება ლაზიერად გადაიქცეს, გამოდის, რომ ყველა პაიკი ქალია?

2) თუ მეფე ქალია, ამ შემთხვევაში „ლაზიერს“ დედოფალი უნდა ერქვას? ხომ შეიძლება წარმოვადგინოთ „ცოცხალი“ ჭადრაკი თამარ მეფის პატივსაცემად და მეფე - ქალი თამარ მეფის სამოსელში იყოს გამოწყობილი, მაშინ დაფაზე დედოფლის ადგილი აღარ იქნება.

3) ჭადრაკის თამაშის წესებით შესაძლებელია დაფაზე რამდენიმე ლაზიერი იყოს. ერთი მეფის არსებობის პირობებ-

ში შეიძლება რამდენიმე დედოფალი იყოს? რამდენიმე ვეზირი კი შესაძლებელია.

ჩემი აზრით, „ლაზიერს“ უნდა ხატავდნენ ბრძენი ვეზირის სახით, უნდა შეესაბამებოდეს იმ სიტყვას, რომელიც ჩვენმა წინაპრებმა დაგვიტოვეს .

ჭადრაკის სხვა ფიგურებსაც განსხვავებული სახელი ჰქვიათ სხვადასხვა ქვეყანაში.

მხედარს რუსეთში ეძახიან „ცხენს“ – „конь“.

ეტლს რუსეთში უწოდებენ საომარ ნავს – „Ладья“ ან „Тур“ – ს. საქართველოშიც ზოგიერთი, ვისაც კლასიკური ჭადრაკი არ უსწავლია, უწოდებს ეტლს ტურას, თუმცა ამას არავითარი კავშირი არა აქვს ცხოველ ტურას სახელთან. ეტლს საქართველოში ჰქონდა მეორე სახელიც „შარუხი“.

„რატჰა“ - ეს სიტყვა ინდოეთშიც ეტლს ნიშნავდა. ზოგან ციხესიმაგრეს აღნიშნავდა.

ყველაზე მეტი დასახელება აქვს ფიგურა კუს:

ბულგარეთში უწოდებენ „ოფიცერს“,

რუსეთსა და ინდოეთში- „სპილოს“,

გერმანიაში – „მორბენალს“,

საფრანგეთში – „კლოუნს“,

ინგლისში – „ეპისკოპოსს“.

გადმოცემით, ქართველებს გვქონდა ციხესიმაგრის დამანგრეველი მანქანა, რომელიც შესახედაობით ჰგავდა კუს. ამიტომ ეწოდა ამ ფიგურას კუ.

ინდოელები ამბობდნენ, რომ ჭადრაკი ჰგავს ოკეანეს, სადაც კოლოც დაღვეს წყალს და სპილოც იბანავებს. სწორედ ამიტომ მოიცვა ჭადრაკმა თითქმის მთელი დედამიწა. ეს თამაში შეიყვარეს სხვადასხვა სოციალურ საფეხურზე მყოფმა ადამიანებმა. ამჟამად FIDE – საერთაშორისო საჭადრაკო ფედერაცია აერთიანებს 188 ქვეყანას.

ჭადრაკს ჰყავს თავისი ქალღმერთი – „კაისა“.

1763 წელს საჭადრაკო სკოლის 16 წლის მოსწავლემ უილიამ ჯონსმა დაწერა ლექსი ჭადრაკზე – „კაისა ანუ ჭადრაკის თამაში“. ეს ლექსი გამოიცა 10 წლის დაგვიანებით, 1773 წელს. ლექსში აღწერილია ტყის ფერია კაისასა და ომის ღმერთის მარსის ურთიერთობა. კაისამ სთხოვა მარსს, გამოეგონა რაიმე საინტერესო თამაში. ამ შემთხვევაში კაისა მის გრძნობებს გაიზიარებდა და მარსმა გამოიგონა ჭადრაკი.

მოჭადრაკეებს მოეწონათ სახელი კაისა. იგი იქცა მათ მუზად და შემდეგ - ქალღმერთად.

ჭადრაკი გამოჩენილი ადამიანების ცხოვრებაში

ძველად ჭადრაკს მეფეთა და რაინდთა თამაშს უწოდებდნენ. ერეკლე II-ის მამამ თეიმურაზ II-მ ლექსი უძღვნა ჭადრაკს, რომელშიც ჩამოთვლილია ჭადრაკის ფიგურები.

ქართულ წერილობით წყაროებში ჭადრაკი პირველად მოხსენიებულია ბასილი დიდის თხზულებაში „ექუსთა დღეთა.“ ეს თხზულება ქართულად თარგმნა გამოჩენილმა საეკლესიო მოღვაწემ გიორგი ათონელმა, რომელიც XI საუკუნეში ცხოვრობდა.

ბასილი დიდის თხზულებაში ჭადრაკი გიორგი ათონელს ჩაუმატებია. ეს ნიშნავს, რომ მაშინდელ საზოგადოებაში ჭადრაკი ფრიად პატივსაცემი და გავრცელებული ყოფილა.

ჭადრაკს ლექსი უძღვნა ბესარიონ გაბაშვილმა (1750-1792 წ.წ.)

მეფე-პოეტი არჩილი (1647-1713) რომელიც მოსკოვში იყო გადახვენილი, სევდიანად იხსენებს იმ დროს, როცა სამშობლოში ჭადრაკით ირთობდა თავს.

ბატონიშვილი იოანე „კალმასობაში“ ამბობს: ჭადრაკი „სათამაშო კარგი და გამოსაცდელი არის.“

XVII-XVIII საუკუნეებში ტრადიციად დამკვიდრდა დიდგვაროვანი ქალბატონებისთვის მზითვად ჭადრაკის გატანება.

მატიანემ შემოგვინახა მეფე ვახტანგ VI-ის ასულის, თამარის მზითვის სია, რომელიც 1712 წელსაა შედგენილი. მასში ჭადრაკიც არის მოხსენიებული.

ევროპაში ჭადრაკის გავრცელების შემდეგ ხორვატიის გერბზე გაჩნდა ჭადრაკის დაფა. ლეგენდის მიხედვით, ჭადრაკის პარტიას უნდა გადაეწყვიტა, თუ ვის დარჩებოდა დაღმამტოს ქალაქები, სლავ მმართველს, თუ ვენეციის დოჟს.

ევროპაში ზოგიერთ ცნობილ გვარს თავის გერბზე გამო-

სახული ჰქონდა ჭადრაკი. ეს განსაკუთრებით პოლონეთში იყო გავრცელებული.

რუსეთის იმპერატრიცა ეკატერინე II ძლიერად თამაშობდა ჭადრაკს. მას უყვარდა ოთხთა თამაში, რომელსაც სამეფო თამაშს უწოდებდნენ. ეკატერინე ჭადრაკის ამ ფორმას ამკვიდრებდა თავის სამეფო კარზე და მას უწოდებდა „წყვილთა თამაშს“.

ძლიერად თამაშობდა ჭადრაკს ავსტრიის დედოფალი მარია-ტერეზა.

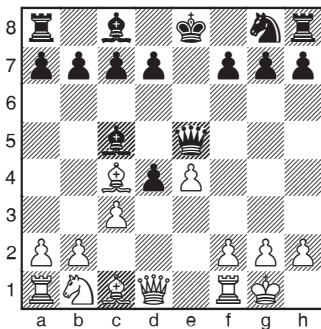
საფრანგეთის იმპერატორი ნაპოლეონ ბონაპარტე ჭადრაკის დიდი თაყვანისმცემელი იყო. მას მოსწონდა, როცა მისი გენერლები კარგად თამაშობდნენ ჭადრაკს. შემონახულია მისი ნათამაშები პარტია გენერალ ბერტრანთან. ბერტრანი ნაპოლეონის ერთგული გენერალი იყო. ეს პარტია გათამაშდა 1813 წ. წმ. ელენეს კუნძულზე, სადაც გადაასახლეს ნაპოლეონი და იქვე გარდაიცვალა.

გთავაზობთ ამ პარტიას:

ნაპოლეონი - გენერალი ბერტრანი

წმ. ელენეს კუნძულები, 1813 წ.

1. ♖f3 ♗c6 2.e4 e5 3.d4 ♗xd4? 4. ♗xd4 exd4 5. ♙c4 ♙c5 6.c3 ♚e7 7.0-0 ♚e5?

8.f4! dxc3+ 9. ♖h1 cxb2
 10. ♙xf7+ ♗d8 11.fxe5 bxa1♚
 12. ♙xg8! ♙e7 13. ♚b3 a5?
 14. ♚f8+ ♙xf8 15. ♙g5+ ♙e7
 16. ♙xe7+ ♗xe7 17. ♚f7+ ♗d8
 18. ♚f8#

საქართველოში პირველი მოჭადრაკე, რომელსაც იცნობდა ევროპა და ამერიკასაც მისწვდა მისი სახელი, იყო სამეგრელოს მთავრის დავით დადიანისა და ეკატერინე ჭავჭავაძის შუათანა ვაჟი ანდრია დადიანი. იგი ძლიერად თამაშობდა ჭადრაკს, შემონახულია ცნობილ მოჭადრაკეებთან ნათამაშები პარტიები, რომლებიც დადიანმა მოიგო. იგი მართლაც, ძლიერი მოჭადრაკე ყოფილა. 1903 წ. კიევში ფრანგულ ენაზე გამოიცა ანდრია დადიანის ნათამაშები პარტიების დაბოლოებათა კრებული.

ანდრია დადიანმა იმითაც გაითქვა სახელი, რომ აფინანსებდა საჭადრაკო ტურნირებს. მას მოჭადრაკეები ხშირად მიმართავდნენ მსგავსი თხოვნით.

XIX საუკუნეში საქართველოში ცნობილი იყო მოჭადრაკე ქალი ფოტინე ჩიქოვანი-ასათიანისა.

სავარაუდოა, რომ საუკუნეების მანძილზე საქართველოში ბევრი კარგი მოჭადრაკე იქნებოდა, მაგრამ სამწუხაროდ, მათი სახელები ისტორიამ არ შემოგვინახა.

რუსი მწერალი ლევ ტოლსტოი ჭადრაკის დიდი მოყვარული იყო. იგი ამბობდა: „ჭადრაკი შესანიშნავი გასართობია: თამაშის დროს ვისვენებთ მუშაობისაგან და გვაგინყდება ჩვენი უსიამოვნებანი“.

გთავაზობთ ლ. ტოლსტოის ნათამაშებ პარტიას:

ლ. ტოლსტოი - მოოდი

იასნაია პოლიანა, 1906 წ.

**1.e4 e5 2.f4 exf4 3.♖f3 g5 4.♙c4 g4 5.♗e5 ♘h4+ 6.♔f1 d5 7.♙xd5
 8.gxf3 ♘h3+ 9.♔e1 g3 10.d4?** (სწორი იყო 10.♗e2 ახლა უკვე
 შავებს შეეძლოთ მოგება 10...♗g2 სვლით) **10...g2? 11.♙g1 ♘h4+
 12.♔e2 ♗h6 13.♙xg2 c6 14.♙xh6 cxd5 15.♙xf8 ♔xf8 16.♗e1! ♗e7
 17.♗c3 f6 18.♗xd5 ♗d6 19.♗g3! fxe5 20.♗g7+ ♔e8 21.♙xh8+ 1-0**

ხალიფა ალ-მამუნი (IXს.) ამტკიცებდა, რომ ვერავითარ განსხვავებას ვერ ხედავდა ნამდვილი ბრძოლის წარმართვის სტრატეგიასა და ჭადრაკის თამაშის დროს დასახულ სტრატეგიას შორის.

სწორედ ამას ითვალისწინებდნენ გამოჩენილი მხედართმთავრები და მთელი რიგი ქვეყნები, რაც ასახულია ისტორიაში.

ცნობილი მხედართმთავარი და დამპყრობი თემურ-ლენგი ამბობდა: „ვაჟკაცისათვის შესაფერისი გასართობი არის მხოლოდ ნადირობა და ჭადრაკის თამაში“. თვითონაც ხშირად თამაშობდა ჭადრაკს. მისი დაფა ზომით იყო 10×10. ჰორიზონტალებსა და ვერტიკალებზე უჯრების რაოდენობა იყო 10-10. ფიგურების წინ 2 მწკრივად იდგნენ პაიკები. ერთხელ ჭადრაკის თამაშისას თემურ-ლენგმა მეტოქის მეფე დააშამათა მეფის ფრთის ეტლით. ამ დროს შემოვიდა მახარობელი, რომელმაც მას ვაჟის დაბადება ახარა. თემურ-ლენგმა ვაჟს დაარქვა შახ-რუხი (შახ-მეფე, რუხი-ეტლი) და შუამდინარეთში დააარსა ქალაქი შახრუხია.

თემურ-ლენგი დაპყრობილ ქვეყნებში ეძებდა მასწავლებლებს, რათა თავისი მეომრებისათვის ჭადრაკის თამაში ესწავლებინათ.

არაბი ისტორიკოსი იბი მისკავიესი (გარდაიცვალა 1030 წ.) აკრიტიკებდა სპარსეთის მმართველ ბახტიარს, რომელმაც ბრძოლაში წინ ცხენოსანთა არმია განალაგა, ხოლო ფეხოსნები უკან დააყენა. იგი ბრძოლაში სასტიკად დამარცხდა. ისტორიკოსი ამბობს: „მას რომ ჭადრაკის თამაში სცოდნოდა, ასეთ შეცდომას არ დაუშვებდაო“

საინტერესო ფაქტები

1815 წელს ჭადრაკი სავალდებულო საგნად ისწავლებოდა კოპენჰაგენის (დანია) სამხედრო აკადემიაში. თვლიდნენ, რომ ჭადრაკის თამაშის დროს დაფაზე სიტუაცია სწრაფად იცვლება, რაც მოთამაშეს უვითარებს სწრაფ რეაქციას და სიტუაციაში სწრაფი გარკვევის უნარს. ეს ძალზე სასარგებლოდ მიაჩნდათ სამხედრო პირებისათვის.

დანის მაგალითს მიბაძეს პრუსიასა და ევროპის სხვა ქვეყნებშიც. 1914 წელს არგენტინაში სამხედრო მინისტრმა ჭადრაკი შეიტანა სავალდებულო საგნად შეიარაღებული ძალების გენერალური შტაბის სასწავლო პროგრამაში. პედაგოგად მიიწვიეს იუგოსლაველი ოსტატი გ. კოსტიჩი.

1902 წ. რუსეთის სამხედრო-საზღვაო ძალების სასწავლებლების კურსანტებს აწვდიდნენ საჭადრაკო ლიტერატურასა და პერიოდულ გამოცემებს.

პრუსიის მეფე ფრიდრიხ II ამბობდა: „ჭადრაკი უვითარებს ადამიანებს დამოუკიდებელ აზროვნებას, ამიტომ არ არის სასურველი მისი გავრცელება“.

1982 წ. გფრ-ის ფინანსთა სამინისტრომ აღიარა ჭადრაკი, როგორც ძალზე სასარგებლო სპორტის სახეობა, რომელსაც აქვს აღმზრდელობითი მნიშვნელობა. ამით ჭადრაკის ფედერაციამ მიიღო სხვადასხვა ფინანსური შეღავათი. ამ გადაწყვეტილების მიღებისას გფრ-ის ხელისუფლებამ გაითვალისწინა ფრიდრიხ II-ის სიტყვები.

1823 წელს გერმანიის სოფელ შტრიობეკში სკოლაში შემოიღეს ჭადრაკის სწავლება მე-3 კლასიდან. ამ სკოლის ჭადრაკის კაბინეტში შემონახულია სკოლის ყველა ჩემპიონის ფოტოსურათი დაწყებული 1823 წლიდან დღემდე.

ამ სოფელში ჰქონდათ ასეთი ტრადიცია: თუ ამ სოფლის ქალიშვილის ცოლად მოყვანა უნდოდა სხვა სოფლის მცხოვრებს, სასიძოს უყენებდნენ პირობას: მას უნდა მოეგო

ჭადრაკის პარტია საპატარძლოს მშობლებისათვის. თუ ამას ვერ შეძლებდა, ქალს არ გაატანდნენ და სოლიდურ ჯარიმასაც გადაახდევინებდნენ.

ამ გზით სოფელი შტრიობეკი კარგ შემოსავალს იღებდა. დღესაც, ამ სოფელში, სადღესასწაულო დღეებში მოედანზე ბავშვები წარმოადგენენ „ცოცხალ“ ჭადრაკს მუსიკის თანხლებით.

ევროპის სხვადასხვა ქვეყანაში მიღებული იყო „ცოცხალი“ ჭადრაკის წარმოდგენები.

1898 წ. ვენაში გაიმართა „ცოცხალი“ ჭადრაკის წარმოდგენა. ეს ეძღვნებოდა ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის ქრისტიანული სახელმწიფოების ოსმალეთის იმპერიაზე გამარჯვების 200 წლისთავს.

რაინდები ჭადრაკის თამაშის დროს დიდად ცხარდებოდნენ და იწყებოდა ხელჩართული ბრძოლა.

იტალიელი მოჭადრაკე სალვიო (1570-1640) წერდა „ვატიკანის მნიგნობრებს ნება დართული აქვთ ითამაშონ ჭადრაკი. თუ თამაშის დროს ატყდება ჩხუბი და ერთი მოკლავს მეორეს ეს არ უნდა ჩაითვალოს წინასწარ განზრახულ მკვლელობად“.

XVI-XII საუკუნეში ნ. ბრეტონი რეკომენდაციას აძლევდა ჭადრაკის მოთამაშეებს: „მოიქეციტ მოკრძალებულად. ჩასვი შამათი და გააგრძელე შენი გზა. არ დასცინო მოწინააღმდეგეს, თორემ შეიძლება ჭადრაკს ძლიერად ვერ თამაშობს, მაგრამ დაშნის მოხმარება შენზე უკეთ იცის“.

გამოჩენილი ადამიანების შეხედულება ჭადრაკზე

ილია ვეკუა: „აღმალფრთოვანებენ ადამიანები, რომლებიც ღრმად ერკვევიან ამ ჭკვიანურ თამაშში“.

ვ. სტიენიცი: „ჭადრაკი სულით ძლიერი ადამიანებისთვისაა“.

ა. პუშკინი (წერილი მეუღლისადმი): „გმადლობ გეთაყვა, იმისთვის, რომ ჭადრაკს სწავლობ. იგი აუცილებლად საჭიროა ყველა კეთილმონყობილ ოჯახში“.

ტ. პეტროსიანი: „არავინ დაინანებს დროს, რომელსაც ჭადრაკს დაუთმობს, რადგან იგი ხელს გვინყობს ყოველ პროფესიაში“.

ვ. სუხომლინსკი: „ჭადრაკი აზროვნებას, დისციპლინას აჩვევს, ყურადღების გამახვილებას ასწავლის“.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Георгий Александрович, Ефим Столяр „Многоликая Каисса“, Физкультура и спорт, 1989
2. Ежи Гижицкий „С шахматами через века и страны“, SPORT I TURYSTYKA – WARSZAWA, 1964
3. თენგიზ გიორგაძე „ჭადრაკის ანბანი“, გამომცემლობა „განათლება“, თბილისი, 1983
4. თენგიზ გიორგაძე „რაინდული სულის მოჭადრაკე“, გამომცემლობა „ცოდნა“, თბილისი, 2004
5. „საქართველოს ისტორიის ნარკვევები“, ტ. III, გვ. 212, გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, თბილისი, 1979
6. შოთა რუსთაველი „ვეფხისტყაოსანი“, თბილისი, 1951

ციცინო კახაბრიშვილი

საქართველოს ხუთგზის ჩემპიონი ქალთა შორის (1966, 1970, 1973, 1976, 1982), შვიდგზის პრიზიორი;

საბჭოთა კავშირის სპორტის ოსტატი (1981);

საბჭოთა კავშირის პირველობების მონაწილე (1966, 1967, 1970, 1976, 1983);

სპორტული საზოგადოება „დინამოს“ ცენტრალური საბჭოს ჩემპიონი გოგონათა შორის (1963);

სპორტული საზოგადოება „ბურევესტნიკის“ ცენტრალური საბჭოს ჩემპიონი ქალთა შორის (1981);

სპორტული საზოგადოებების პროფკავშირების ცენტრალური საბჭოს ჩემპიონი ქალთა შორის (1975);

სტუდენტებისა და ახალგაზრდების საკავშირო პირველობის პრიზიორი (II – III ადგილი, 1965);

ჰალეს (გდრ) ქალთა საერთაშორისო ტურნირის პრიზიორი (II ადგილი, 1973);

საქართველოს ნაკრების შემადგენლობაში ამხანაგური მატჩების მრავალგზის მონაწილე.

ISBN 978-9941-27-450-3

9 789941 274503